

Kleine kinderen, grote kansen

*Toegankelijke en kwaliteitsvolle diensten
voor alle jonge kinderen*

*Verslag van de eerste dialoogdag met professionals
van basisvoorzieningen voor jonge kinderen*

Kleine kinderen, grote kansen

*Toegankelijke en kwaliteitsvolle diensten
voor alle jonge kinderen*

*Verslag van de eerste dialoogdag met professionals
van basisvoorzieningen voor jonge kinderen*

COLOFON

Kleine kinderen, grote kansen

Toegankelijke en kwaliteitsvolle diensten voor alle jonge kinderen

Deze publicatie bestaat ook in het Frans onder de titel :
Plus de chances dès l'enfance
Pour des services de qualité accessibles à tous les enfants

Een uitgave van de Koning Boudewijnstichting,
Brederodestraat 21 te 1000 Brussel

AUTEURS

Perrine Humblet, École de santé publique, Université libre de Bruxelles
Ferre Laevers, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen,
KU Leuven
Michel Teller
Patrick De Rynck
Maki Park, Migration Policy Institute
Ankie Vandekerckhove, Vakgroep Sociale Agogiek, Universiteit Gent

COÖRDINATIE VOOR DE KONING BOUDEWIJNSTICHTING

Françoise Pissart, directeur
Pascale Taminiaux, projectverantwoordelijke
Nathalie Troupée, assistente

GRAFISCH CONCEPT

PuPiL

VORMGEVING

Tilt Factory

PRINT ON DEMAND

Manufast-ABP vzw, een bedrijf voor aangepaste arbeid

Deze uitgave kan gratis worden gedownload van onze website www.kbs-frb.be

Een afdruk van deze elektronische uitgave kan (gratis) besteld worden:
online via www.kbs-frb.be, per e-mail naar
publi@kbs-frb.be of telefonisch bij het contactcentrum van de Koning
Boudewijnstichting, tel +32-70-233 728,
fax +32-70-233 727

WETTELIJK DEPOT

D/2893/2014/13

ISBN

978-90-5130-845-7

EAN

9789051308457

BESTELNUMMER

3219

Mei 2014

Met de steun van de Nationale Loterij

VOORWOORD

Kinderarmoede neemt toe. Het armoedecijfer bedraagt 18,5% voor de leeftijdscategorie van 0 tot 15 jaar, maar er zijn grote verschillen tussen de gewesten. Het armoederisico voor 0-15-jarigen wordt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest geschat op ongeveer 40%, en in Vlaanderen op 10,3%; één arme Waal op drie is een kind.¹

Diversiteit, sociale uitsluiting en bestaansonzekerheid zijn uitdagingen waarmee professionals van jonge kinderen worden geconfronteerd. Het is cruciaal om te beschikken over een dienstenaanbod dat rekening houdt met deze complexe thema's omdat de eerste levensjaren beslissend zijn voor de ontwikkeling van een kind. Als professional van de begeleiding rond de geboorte, van de opvang en van het onderwijzen van jonge kinderen bent u vooral op zoek naar concrete antwoorden en oplossingssporen.

De Koning Boudewijnstichting is gestart met een ambitieus actieprogramma onder de titel 'Kleine kinderen, grote kansen'. Ons programma beklemtoont vooral dat jonge kinderen nood hebben aan inclusieve, kwaliteitsvolle basisvoorzieningen inzake educatie en opvang. Dat betekent dat er rekening moet worden gehouden met de specifieke noden van bestaansonzekere gezinnen, dat er moet worden geluisterd naar de kinderen en hun ouders en dat er aandacht moet zijn voor de armoedeproblematiek bij de opleiding van professionals.

Maar er bestaan geen toverformules voor het organiseren van basisvoorzieningen voor jonge kinderen: het is een permanente zoektocht. We weten dat velen onder u te maken hebben met deze uitdagingen, dat u zich vragen stelt en bezig bent met specifieke acties. Daarom organiseerde de Stichting voor u een reeks van vier dialoogdagen. Op deze dagen was het de bedoeling om ervaringen uit te wisselen tussen de verschillende professionals van de kinderopvang en de educatie, en ook om ontmoetingen te stimuleren tussen de actoren van de drie gemeenschappen in België.

¹ Voor meer cijfers, zie onze 'Zoom' over kinderarmoede en ook onze nieuwsbrief 'Blikveld' nr.94, Koning Boudewijnstichting.

De thema's waren:

- Voor kwaliteitsdiensten die toegankelijk zijn voor alle kinderen (18/10/2013)
- Benutten en ontwikkelen van alle taalcompetenties van jonge kinderen (29/11/2013)
- Opleiden en begeleiden van professionals (24/1/2014)
- Co-educatie: partnerschappen met ouders, hun sociaal netwerk en andere professionals (21/2/2014)

We hebben de inhoud van deze dagen verzameld in een reeks van vier publicaties. We nodigen u ook uit om onze website te raadplegen www.kbs-frb.be: daar vindt u deze documenten en ook de video's met de sleutelboodschap van elk van deze dagen.

Naast deze dagen organiseerde de Stichting eveneens uitwisselingen tussen Europese en Amerikaanse experts en beleidsverantwoordelijken. Via de link www.inclusive-early-years.org krijgt u toegang tot al de documenten en video's van deze uitwisselingen.

We hopen dat deze ervaringen u inspireren bij uw werkzaamheden.

INHOUD

COLOFON	4
VOORWOORD	5
INHOUD	7
INLEIDING	9
1. 'KLEINE KINDEREN, GROTE KANSEN'	11
2. TOEGANKELIJKE EN KWALITEITSVOLLE DIENSTEN VOOR ALLE KINDEREN	15
2.1. Beginvragen	15
2.2. Inleiding op het thema	15
2.3. Het aanbod: twee niveaus van toegankelijkheid.	16
2.4. Toegankelijkheid door een kwaliteitsvolle aanpak.	21
3. VOORSTELLING VAN VIER INITIATIEVEN	29
3.1. L'Arbre à Papillons, Anderlecht	29
3.2. Ecole Saint-Augustin, Vorst	30
3.3. Inloopteam Kind en Preventie, Menen	32
3.4. Crèche Het Mezenestje, Aalst	33
4. KWALITEITSVOLLE BASISVOORZIENINGEN VOOR ALLE JONGE KINDEREN: AANPAKKEN VAN DE ONGELIJKE TOEGANG VOOR KINDEREN UIT GEZINNEN MET EEN LAAG INKOMEN EN/OF EEN MIGRATIEACHTERGROND	35
Verslag van Transatlantic Forum on Inclusive Early Years (TFIEY)	

INLEIDING

De eerste dag had als thema: 'Voor kwaliteitsdiensten die toegankelijk zijn voor alle kinderen'.

Hij was gericht op de sleutelaspecten toegankelijkheid en kwaliteit, op de succesfactoren en op praktijken die kunnen dienen als inspiratiebron.

Hoe toegankelijke en kwaliteitsvolle diensten organiseren? Hoe bekijken de ouders deze diensten? Is voldaan aan de voorwaarden die kinderen en gezinnen uit kansarme milieus in staat moeten stellen om gebruik te maken van deze diensten? Welke kwalitatieve benadering moet worden gebruikt om de ontwikkeling van het kind maximaal te ondersteunen?

De inleidende uiteenzettingen werden gegeven door Françoise Pissart (Koning Boudewijnstichting), Ferre Laevers (Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, KU Leuven) en Perrine Humblet (Ecole de santé Publique, Université libre de Bruxelles).

Vervolgens kan u kennismaken met voorbeelden van vernieuwende praktijken zoals het 'Inloopteam' in Menen, de opvangvoorzieningen 'L'arbre à papillons' in Anderlecht en het 'Mezennestje' in Aalst en het initiatief van de Ecole Saint-Augustin in Vorst.

De Stichting organiseerde eveneens een uitwisseling tussen Europese en Amerikaanse experts en beleidsverantwoordelijken over het hetzelfde thema. Het verslag van deze bespreking is opgenomen in deze publicatie.

1. 'KLEINE KINDEREN, GROTE KANSEN'

Françoise Pissart, directeur,
Koning Boudewijnstichting
Vrijdag 18 oktober 2013

Het gebeurt allemaal voor het zesde levensjaar, hoort men vaak. De eerste levensjaren zijn bepalend voor wie een kind later zal worden. Ondersteuning en kwaliteitsvolle opvang van bij de geboorte bieden kinderen meer kansen op een goede start in het leven. De cognitieve en sociaal-emotionele vaardigheden worden ontwikkeld, wat belangrijk is voor het socialisatieproces. In de eerste levensjaren wordt de basis gelegd voor een goede taalverwerving, voor zelfvertrouwen, voor het leren omgaan met anderen, voor het zich goed voelen, voor een goede ontplooiing. De ontwikkeling van de hersenen is het sterkst bij heel jonge kinderen en neemt snel af naarmate we ouder worden. Het is dus heel belangrijk ervoor te zorgen dat jonge kinderen alle kansen krijgen.

Niets brengt meer op dan investeren in deze vroege levensfase. Zowel voor het individu als voor de samenleving kan een beleid gericht op de vroege kindertijd een enorm hefboomeffect hebben, door mensen uit de armoede te houden en sociale ongelijkheden in de kiem te smoren.

Maar kansarmoede bij kinderen neemt toe. Voor de groep 0-15 jaar bedraagt de risicograad op armoede 18,5 %, maar er zijn sterke verschillen tussen de regio's. De risicograad op armoede voor deze leeftijdsgroep in het Brussels Gewest wordt geschat op ongeveer 40%. (Voor meer cijfers verwijzen we naar onze 'Zoom' over deze problematiek en naar onze 'Blikveld' nr. 94.)

Kinderen die in een kansarme omgeving opgroeien, hebben een kwaliteitsvolle omkadering en zorgverlening heel erg nodig. Maar hoe belangrijk ook, het is een illusie te geloven dat de toegankelijkheid van opvang en onderwijs voor jonge kinderen volstaat om hen een betere toekomst te bezorgen. Dit hangt immers samen met de economische en sociale kenmerken van hun thuismilieu. Beide aspecten zijn essentieel om te zorgen voor een beter welzijn en om een impact te hebben op de situatie van armoede.

Armoede moet dus op verschillende niveaus worden aangepakt. Daarom is de Koning Boudewijnstichting begonnen met een ambitieus actieprogramma, 'Kleine kinderen, grote kansen'. De Koning Boudewijnstichting focust vooral op de noodzaak van een kwaliteitsvol

en inclusief aanbod voor jonge kinderen. Dat betekent dat er rekening wordt gehouden met de specifieke noden van kansarme gezinnen, dat er wordt geluisterd naar de kinderen en hun ouders en dat er in de opleiding van professionele medewerkers aandacht is voor armoedekwesties.

Een toverformule voor de organisatie van opvang en onderwijs voor jonge kinderen is er niet; het is zoeken, elke dag weer. Velen onder u worden wellicht met deze uitdagingen geconfronteerd, hebben vragen of zetten acties op. Daarom bieden wij u de gelegenheid om ervaringen te delen met actoren over de verschillende sectoren heen. U kunt kennismaken met collega's uit de drie Gemeenschappen en u laten inspireren door wat werkt of niet werkt in andere projecten en dat tijdens een reeks van vier dialoogdagen die van oktober 2013 tot eind februari 2014 worden georganiseerd met de volgende thema's:

1. Toegankelijke en kwaliteitsvolle diensten voor alle kinderen (18 oktober 2013)
2. Taalstimulering en meertaligheid. Waarderen en ontwikkelen van alle taalvaardigheden van jonge kinderen (29 november 2013)
3. Professionals opleiden en begeleiden (24 januari 2014)
4. In partnerschap met ouders, hun sociaal netwerk en andere professionals (21 februari 2014)

De papers en presentaties die ter ondersteuning van de gedachtewisselingen worden gebruikt, zullen op onze website beschikbaar zijn. Er zal telkens ook een korte video worden gemaakt.

Het thema van deze eerste dialoogdag is: toegankelijke en kwaliteitsvolle diensten voor alle kinderen.

Kwaliteitsvolle opvang is heel belangrijk. Kinderen hebben er contact met andere kinderen en worden gestimuleerd. Deze socialisatie houdt in dat ze leren communiceren en een nieuwe wereld ontdekken. Ze leven er samen, delen de ruimte, het speelgoed, en ook de aandacht van begeleiders. Het zijn hun eerste stappen naar autonomie, wat ook betekent dat ze regels moeten respecteren. Ook voor de ouders is het een goede zaak. Zij bouwen een sociaal netwerk uit met de professionele begeleiders en met andere ouders. Ook geeft het hen een stukje ruimte om bijvoorbeeld een opleiding te volgen of te gaan werken.

De toegang tot kwaliteitsvolle opvang en onderwijs voor jonge kinderen is echter niet voor iedereen gelijk. De meest kwetsbare families gebruiken in mindere mate de opvangmogelijkheden. Er zijn sociale en culturele belemmeringen, er is een tekort aan plaatsen. Ook spelen factoren zoals de betaalbaarheid, wantrouwen en onveiligheid.

Dit is jammer omdat een opvangdienst een goede voorbereiding op de kleuterschool is en omdat ouders zo tijd hebben om naar werk te zoeken, om een opleiding te volgen enzovoort. Veel kansarme ouders

leven immers vrij geïsoleerd. In Wallonië en Brussel gaat 27,7% van de kinderen onder 3 jaar naar een opvangdienst. In Vlaanderen maakt ongeveer 63 % van de kinderen van 3 maanden tot 3 jaar regelmatig gebruik van kinderopvang. Slechts 33 % van de allochtone kinderen en 21% van de kinderen uit een kansarm gezin (3m-3j) maken gebruik van informele of formele kinderopvang in Vlaanderen.

Om meer te weten te komen over de redenen waarom kansarme gezinnen minder een beroep doen op diensten voor hun kinderen, hebben wij hen aan het woord gelaten. We hebben een dubbel kwalitatief onderzoek laten uitvoeren door de Karel de Grote-Hogeschool en de Universiteit de Liège met de titel 'Ouders uit kansarme milieus aan het woord over zorg en onderwijs voor jonge kinderen'. Er werd bij ouders die in een situatie van kansarmoede leven, gepolst naar hun mening over opvang en onderwijs voor jonge kinderen. Redenen zoals de kostprijs en het plaatsgebrek worden door hen vaak vermeld, maar ook remmende factoren van culturele aard. Verschillende mama's kennen de opvangmogelijkheden niet goed, wat tot wantrouwen leidt. Vaak komen ze uit een cultuur waar het niet de gewoonte is jonge kinderen toe te vertrouwen aan een opvangdienst waar ze collectief opgevangen worden. Er is een groot wantrouwen tegenover deze diensten, tegenover instellingen in het algemeen zelfs. Veel ouders hebben zelf tijdens hun kindertijd negatieve ervaringen met een kinderopvangdienst of een school opgedaan.

Kansarme gezinnen zijn niet ondervertegenwoordigd in de voorschoolse opvang omdat ze onderwijs niet belangrijk zouden vinden. Integendeel. Ze hopen vurig op een betere toekomst voor hun kind. De specifieke moeilijkheden van deze gezinnen vergen echter een gedifferentieerde aanpak.

Het is deze aanpak die het voorwerp uitmaakt van de gedachtewisselingen van vandaag. Doorheen deze dialoogdag zal de klemtoon liggen op aspecten en voorbeelden die kunnen bijdragen tot een toegankelijk en kwaliteitsvol aanbod voor deze gezinnen.

De inleidingen worden gegeven door Ferre Laevers (Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, KU Leuven) en Perrine Humblet (Ecole de santé Publique, ULB). Daarnaast kunt u kennismaken met inspirerende voorbeelden zoals het inloopteam van Menen, de kinderopvangvoorzieningen 'L'arbre à papillons' van Anderlecht en 'Mezennestje' van Aalst en de praktijk in de school Saint-Augustin te Vorst. U krijgt de mogelijkheid om hierover te reflecteren en zelf aan de slag te gaan met de inspiratie die aangereikt wordt.

Behalve de dialoogdagen organiseert de Stichting ook uitwisselingsmomenten tussen Europese en Amerikaanse experts en beleidsverantwoordelijken. Dezelfde thema's komen er aan bod. Het Trans-Atlantisch forum over toegankelijkheid vond plaats in januari 2013. De documenten en de video van dit evenement vindt u via www.inclusive-early-years.org.

2. TOEGANKELIJKE EN KWALITEITS- VOLLE DIENSTEN VOOR ALLE KINDEREN

Ferre Laevers, Professor, Faculteit
Psychologie en Pedagogische
Wetenschappen, KU Leuven en
Perrine Humblet, Directeur,
Ecole de santé publique,
Université libre de Bruxelles
18 oktober 2013

2.1. Beginvragen

Welke voorwaarden dragen ertoe bij dat kinderen en gezinnen met een kansarme achtergrond ten volle voordeel halen uit de voorzieningen op het vlak van ondersteuning, opvang en onderwijs? Zijn deze voorzieningen voldoende beschikbaar en toegankelijk? Hoe zorgen we voor een open en onthaltende instelling ten aanzien van alle kinderen, hun gezinnen en sociale omgeving? Welke aanpakken zijn onontbeerlijk om de ontwikkeling van jonge kinderen met een kansarme achtergrond te ondersteunen? Hoe beleven jonge, kwetsbare ouders deze voorzieningen? Welke diensten en praktijken ontbreken om aan de noden van deze ouders tegemoet te komen?

2.2. Inleiding op het thema

In de afgelopen jaren is de bezorgdheid over de toegankelijkheid van opvang en onderwijs voor jonge kinderen toegenomen bij veel actoren onder wie internationale instanties die werken rond het kind en het sociaal beleid (Belgisch Voorzitterschap ², Europese Commissie, UNICEF, OESO, UNESCO, Europees Parlement, Raad van Europa enz.). Toegankelijkheid is immers een sleutelkwestie gezien de grote voordelen die kinderen in een kansarme³ situatie kunnen halen uit het bezoeken van kwaliteitsvolle diensten. Bij kwetsbare gezinnen blijkt dat er grenzen zijn aan strategieën van universele toegang en gerichte toegang. De eerste strategie heeft geen impact op een ongelijke toegang en draagt integendeel vaak bij tot het versterken van sociale ongelijkheid. Bij de tweede bestaat er een risico op stigmatisering waardoor sommige gezinnen gaan afhaken en bovendien was deze strategie vaak niet afgestemd op het dekken van de noden. Vandaag is een meer recente strategie, 'progressief universalisme', waarbij diensten worden verleend aan iedereen, maar meer middelen en steun worden ingezet voor sommigen, de meest veelbelovende, hoewel dit nog meer wetenschappelijk onderzocht moet worden.

² *Who cares? Stappenplan voor een aanbeveling ter bestrijding van de kinderarmoede. Verslag van de Conferentie van het Belgische EU-Voorzitterschap 2-3 september 2010.*

³ *We gebruiken dit begrip om te verwijzen naar individuen en gezinnen die sociaaleconomisch kwetsbaar zijn, een risico op discriminatie lopen (migranten, ex-gedetineerden, thuislozen enzovoort), sociaal geïsoleerd zijn of kwetsbaar zijn om gezondheidsredenen (handicap bijvoorbeeld).*

Tot op heden maken bevoorrechte sociaal-economische groepen vrijwel overal meer gebruik van dergelijke diensten. Dat is ook het geval in België: "De socialisering van kinderen kan nooit door de ouders alleen worden bereikt. De manier waarop dit sociaal ouderschap vandaag wordt gedeeld is dan ook vrij paradoxaal en schokkend, aangezien de meest bevoorrechte gezinnen wel toegang hebben tot opvangvoorzieningen en de meest kansarme niet"⁴. Veel studies over diensten voor jonge kinderen tonen aan dat dit ongelijk gebruik het resultaat is van complexe sociale processen waarbij de afstemming tussen vraag en aanbod van diensten tegelijk wordt bepaald door factoren die betrekking hebben op het gezin, de context en het aanbod van diensten.

Op het niveau van het individu en het gezin worden de sociale verschillen bij de vraag naar diensten ook bepaald door sociaaleconomische factoren zoals de economische status en het opleidingsniveau, psychosociale factoren zoals het sociaal netwerk, sociale ambities en verwachtingen, demografische factoren zoals de gezinsstructuur, het aantal en de leeftijd van de kinderen. En dan zijn er ook nog de collectieve contextuele factoren, zoals het gekozen sociale beleid en sociaal-culturele aspecten zoals de beeldvorming over het kind en de moeder, de tewerkstelling van vrouwen, gendergelijkheid, maar ook de beeldvorming over diensten voor kinderen.

2.3. Het aanbod: twee niveaus van toegankelijkheid

We zullen, geïnspireerd door Pierre Lombrail, een onderscheid maken tussen toegankelijkheid bij het eerste contact met de dienst ('primaire toegang') en wat er gebeurt eens de drempel of de deur voorbij ('secundaire toegang'). Wat het aanbod betreft, vestigen de meeste studies over de toegankelijkheid voornamelijk de aandacht op organisatorische aspecten die sociale ongelijkheid in het gebruik maken van diensten kunnen bepalen. Het gaat bijvoorbeeld over de ongelijke beschikbaarheid van diensten, het invoeren van criteria voor een prioritaire toegang, en ook tarifieringsmanieren die de financiële toegankelijkheid bepalen. Hoewel een *primaire* toegang⁵ onontbeerlijk is, is dit niet voldoende. Het is immers duidelijk aangetoond dat het niet volstaat om een systeem te organiseren met diensten die financieel, geografisch en sociaal toegankelijk zijn, om het ongelijke gebruik ervan 'op een natuurlijke manier' te doen verdwijnen, en ook niet om ervoor te zorgen dat de kinderen op een gelijke manier voordeel halen uit het bezoeken ervan. Zoals het ook niet voldoende is dat een onderwijssysteem steunt op gelijke kansen, gratis onderwijs organiseert, met scholen die goed verspreid zijn over het grondgebied en toegankelijk zijn voor elk kind, om ervoor te zorgen dat alle kinderen op een gelijke manier geschoold zouden zijn en zouden slagen, los van hun sociale achtergrond. Eenmaal een kind ingeschreven is, wordt de *secundaire* toegang belangrijk, d.w.z. alles wat in de diensten gebeurt: onthaalpraktijken, pedagogische praktijken, interacties tussen kinderen, hun gezinnen en de professionelen. Bijgevolg moet ook dat als een essentiële toegankelijkheidsdimensie worden bekeken en geanalyseerd.

⁴ Délégué Général aux Droits de l'Enfant, 2011.

⁵ Pierre Lombrail P. (2010) *Le système de soins et les inégalités sociales de santé. Actualité et dossier en santé publique adsp*, 73: 24-27.

We bekijken deze verschillende componenten van toegankelijkheid, zoals ze zich voordoen in België, meer in detail, vooraleer in te gaan op de vier sleutelvragen van het debat.

De cruciale rol van het beleid

De primaire toegankelijkheid wordt bepaald door het beleidskader. Het gebrek aan belangstelling voor de kwestie van billijkheid leidt tot wat Pierre Lombrail 'verzwegen'⁶ ongelijkheden noemt. Sociale ongelijkheid kan immers enkel worden verminderd door een uitdrukkelijke beleidsmatige bestrijding ervan.

In het federale België is het beleid inzake opvang en onderwijs voor jonge kinderen opgesplitst. Voor de jongste kinderen (0-3 jaar) is het de bevoegdheid van Kind en Gezin (K&G), het Office de la Naissance et de l'Enfance (ONE) en de Dienst für Kind und Familie (DKF), en voor de iets oudere kleuters van de ter zake bevoegde dienst binnen de afdeling Basisonderwijs van de Ministeries van Onderwijs van de gemeenschappen. Globaal gezien worden een bepaald aantal waarden en beleidsprincipes gedeeld over de taalgrenzen heen. De toegang tot kwaliteitsvolle diensten voor de allerjongsten wordt beschouwd als een kinderrecht wegens hun educatieve, sociale en economische rol. Het beleid beklemtoont het belang van de kwaliteit van het onthaal, de toegankelijkheid, en de gewaarborgde keuzevrijheid van de ouders vanuit een principe van billijkheid. De financiering van publieke of semiprivate diensten verloopt volgens een systeem van programmatie, maar de opvangnoden worden maar beperkt gedekt.

Wat de kleuters betreft, beschouwt het onderwijsbeleid de voorschoolse opvang als een volwaardig onderwijsniveau. Kleuterklassen vormen samen met het lager onderwijs het basisonderwijs. Voorschools onderwijs is gratis en richt zich tot alle kinderen die 2,5 jaar oud zijn, maar het is niet verplicht. Het financieringsmechanisme kan het aanbod afstemmen op de vraag op basis van het aantal ingeschreven kinderen. Sinds enkele jaren is er echter een onvoldoende aantal infrastructuren, wat een obstakel vormt voor de universele toegang tot het kleuteronderwijs.

De middelen en de organisatie waarvoor de beleidsniveaus zorgen, zijn specifiek voor elke Gemeenschap en bepalen de resultaten op het vlak van toegankelijkheid.

Primaire toegankelijkheid op het niveau van de organisatie

Om concreet in contact te kunnen treden met een dienst moet deze voldoen aan een aantal voorwaarden op het vlak van de organisatie en het onthaalproces. Wat de organisatie betreft, moeten er diensten beschikbaar zijn (d.w.z. voldoende diensten, met afgestemde openingsuren, die de gevraagde dienst aanbieden) en de geografische ligging van deze diensten moet afgestemd zijn op de transportmodi. Het moet gaan om comfortabele, aanvaardbare diensten. Dankzij de hulpmiddelen ter beschikking voor de inschrijving is een kwaliteitsvol contact mogelijk voor de verschillende doelgroepen. Tot slot moeten de opvangkosten aangepast zijn aan de financiële mogelijkheden van de gezinnen.

.....
6 Pierre Lombrail, *ibidem*.

Met betrekking tot de primaire toegankelijkheidsvoorwaarden worden bestaansonzekere en/of kwetsbare gezinnen geconfronteerd met specifieke obstakels. Op het vlak van de beschikbaarheid zien we dat er minder opvangplaatsen beschikbaar zijn in de armste geografische gebieden. Bovendien beschikken kansarme gezinnen, migrantengezinnen en sociaal geïsoleerde gezinnen vooraf doorgaans over minder informatie en hebben ze minder mogelijkheden om zich te informeren over de concrete dienstverlening, over de inschrijvingsprocedure en over hun rechten. Hun mobiliteits- en financiële mogelijkheden zijn beperkt.⁷

In contact treden met een geschikte dienst is ook het resultaat van een wisselwerking tussen diensten, professionelen en gezinnen. Gezinnen met een kansarme achtergrond lopen het risico te worden geweigerd en slachtoffer te zijn van discriminatie als professionelen en diensten geen definitie hebben geformuleerd van een onthaalbeleid dat rekening houdt met de sociale ongelijkheden en de diversiteit van de gezinnen, en ook niet van een expliciete doelstelling inzake eerlijke toegang. Wegens gebrekkige informatie kan het beeld dat deze families hebben over de beschikbaarheid en over de geboden diensten, over de waarden en over de gangbare educatieve praktijken, hen doen besluiten om geen gebruik te maken van de beschikbare diensten en om hun vraag uit te stellen.

Eerste sleutelvraag

Welke maatschappij-, systeem-, structuur- en functiefactoren kunnen een context creëren die ervoor zorgt dat de ouders van kwetsbare gezinnen toegang kunnen en willen krijgen tot pedagogische diensten die worden aangeboden door de gemeenschap?

Het feit dat publieke overheden willen investeren in de vroegste kinderjaren is een belangrijke beleidsbeslissing. Er kan van deze investering een sterke return worden verwacht, in het bijzonder inzake de bestrijding van de reproductie van sociale ongelijkheid en armoede. Daarom zouden er aanhoudend transversale acties moeten worden opgezet die mikken op de verschillende actoren die werken met jonge kinderen. Ook de sociale en educatieve beleidsmaatregelen zijn nodig, en dat op de verschillende bevoegdheidsniveaus van de Gemeenschappen en de Gewesten. Alle actoren van het systeem zouden dus gemobiliseerd moeten worden om een geïntegreerde visie te ontwikkelen op de sociale, economische en pedagogische voordelen die opvang biedt. Voorzieningen voor jonge kinderen worden daarbij beschouwd als een sociale basisdienst. Het moet een kwaliteitsvolle dienst zijn, omdat de impact ervan op de kinderen van kansarme gezinnen anders negatief dreigt te zijn. Dit perspectief is een sleutelvraag in het beleid.

Om de vraag en het dienstenaanbod op elkaar af te stemmen, is het interessant rond beide polen te werken.

⁷ Ouders uit kansarme milieus aan het woord over zorg en onderwijs voor jonge kinderen, Koning Boudewijnstichting, 2013.

Aan de vraagzijde moeten zowel de gezinnen als de sociale diensten voorgelicht en gesensibiliseerd worden rond de toegankelijkheid van de diensten. Dus over hun beschikbaarheid, ligging, prijs, nut en de verwachtingen waaraan ze kunnen voldoen.

Aan de aanbodzijde speelt de beschikbaarheid van toegankelijke plaatsen een doorslaggevende rol bij het bepalen van een billijke toegang, aangezien de toegankelijkheid verbetert als het aantal toegankelijke plaatsen toeneemt (dekkingscijfer). Maar dat volstaat niet. De toegankelijkheidscriteria moeten worden uitgebreid en zich niet langer impliciet en hoofdzakelijk richten tot ouders die werken. Om een inclusieve collectieve levensplek te creëren die de primaire toegang tot de diensten bevordert, moet er ingezet worden op vorming over het bestrijden van discriminatie, op de ontwikkeling van een democratische onthaalaanpak en op een participatie- en co-educatiecultuur tussen professionelen, ouders en kinderen. Als er bijkomende noden opduiken, dan is het bovendien onontbeerlijk om ze te blijven beantwoorden en aan te pakken in een multidisciplinair perspectief. Dit spoort met de integratie van aanvullende diensten en een versterkte netwerking.

Antwoorden op het niveau van het beleid en de praktijk

Sommige initiatieven komen tegemoet aan deze noden, anderen moeten gepromoot of versterkt worden.

1. Advocacy ten behoeve van voorzieningen voor jonge kinderen als sociale basisdienst rond sociale en economische functies. Bijvoorbeeld: programma van de Koning Boudewijnstichting 'Kleine kinderen, grote kansen', 'Manifest Armoede en Buitenschoolse Activiteiten, welke prioriteiten?', gecoördineerd door Badje.
2. Tussenkomen en acties van de kinderrechtencommissaris/délégué général aux droits de l'enfant.
3. Een beter begrip en ondersteuning voor de sector van atypische opvanginitiatieven, waaronder een mapping van ontmoetingsplaatsen en 'haltes-accueil' en steun aan ontmoetingsplaatsen.
4. Actie-onderzoek ondersteund door het Fonds Houtman, bijvoorbeeld 'L'extrascolaire sans barrière'; 'Les carabistouilles de Batifoline'.
5. Beter begrip van de situatie van thuisloze gezinnen (zie bv. Actieonderzoek van l'Association des Maisons d'Accueil et des Services d'Aide aux Sans-abris (A.M.A.), mei 2012).
6. Onderzoek naar perinatale voorzieningen ('Perinatale ondersteuning van kansarme gezinnen: wat er is en wat er nodig is', Arteveldehogeschool Gent in opdracht van de Koning Boudewijnstichting, 2013).
7. Criteria voor programmatie van diensten in functie van socio-economische criteria van het geografisch gebied.
8. Onderzoeken van ONE (2012). *Pour la réduction des inégalités sociales de santé dans des consultations prénatales de l'ONE. Rapport final.* Fédération Wallonie-Bruxelles et Fondation Roi Baudouin.
9. Elke globale wijziging inzake sociale prioriteiten: invoeren van prioriteitsregels (20% van de prioritaire doelgroep en PFP-, IKG- en VG-systeem; 10% voor het ONE, maar 30% voor de stad Brussel).

10. Inrichten van transversale acties: samenwerking AWIPH/ONE; PHARE/ONE.
11. Organisatie van een aanbod van vormingen over thema's zoals discriminatie, gelijkwaardige toegang, inclusie, bijvoorbeeld Badje : *extrascolaire sans barrière*.
12. Trapsgewijze organisatie (progressief universalisme): integratie van diensten door de hergroepering van verschillende diensten aan ouders (Huizen van het Kind), toevoegen van een gerichte dienst aan de kinderopvangdienst, steun en versterking van dienstennetwerken met inbegrip van de kinderopvangdiensten van ONE/K&G.

Te ontwikkelen:

- ✓ Organisatie van informatie en sensibilisering aangepast aan alle doelgroepen (niet enkel op internet)
- ✓ Evaluaties:
 - o Evaluatie van het proces – factoren van primaire toegankelijkheid
 - o Evaluatie van pedagogische projecten – sociale, pedagogische en economische functie
 - o Analyse van de inschrijvingsprocedures op niveau van de diensten
 - o Aanpassing van het aanbod van vorming
 - o Evaluatie van het resultaat: gebruik/inschrijvingen volgens sociaal-economische kenmerken van de ouders

Tweede sleutelvraag

Welke organisatie en welke praktijken inzake de toegang en de activiteit van diensten moeten bij een tekort aan diensten worden bevorderd om het universele en niet-discriminerende karakter van de diensten te waarborgen?

De beginselverklaring van een universele toegang in het perspectief van de kinderrechten vertaalt zich niet in het huidige aanbod van voorzieningen voor 0- tot 3-jarigen. Het aantal opvangplaatsen voor 0- tot 3-jarigen ligt lager dan de vraag van de gezinnen en hun noden, terwijl deze situatie zich in de kleuterschool minder voordoet, behalve op een meer en meer onrustwekkende wijze in het Brussels Gewest. Bij een tekort neemt de sociale ongelijkheid inzake toegang en gebruik toe en ze laat zich des te sterker voelen naarmate het tekort groter is. Vandaag krijgen de gezinnen van actieven voorrang, met een oneerlijk verdeeld gebruik als gevolg. Het omvormen van deze gesubsidieerde diensten in diensten die gericht zijn op kwetsbare gezinnen biedt geen alternatieve beleidsoptie. Op basis van de democratiseringsinspanningen op het terrein kiest men er vandaag impliciet voor om de effecten van dit tekort gelijk te verdelen over de hele bevolking en ze niet alleen te laten wegen op de zwaksten.

Antwoorden op het niveau van het beleid en de praktijk

1. Aanbod teambegeleiding: *Accueil pour tous* (Observatoire de l'Enfant de la région bruxelloise - RIEPP); Vlaamse gewestelijke werkgroepen van het Centrum voor Kinderopvang, CKO²carto, in Brussel.

Implementeren van voortrekkerservaringen en actieonderzoeken in diensten:

- Bijvoorbeeld: ervaring in Brussel met positieve effecten na de integratie van officieel opgelegde reglementaire maatregelen en van uitvoeringsmaatregelen op het niveau van de diensten (Michel Vandenbroeck)
- Bijvoorbeeld: J. Mottint, *Grandir à Bruxelles* n° 27
Aanbevelingen van goede praktijken om 'verzwegen' ongelijkheid te vermijden: zich bewust worden van vormen van ongelijkheid en ze analyseren (statistische aspecten); weet hebben van de omringende bevolking en van hun opvangnoden; een inclusief opvangproject opzetten in partnerschap met diensten en lokale actoren; nadenken over manieren om in de dienst te werken in een sociaal en cultureel diverse situatie
- Bijvoorbeeld: overzicht van projecten in het compendium EUROCHILD (2012)
Evaluatiemethodologie met het oog op het identificeren van elementen die 1) niet betwistbaar zijn en 2) die in een perspectief van eerlijke toegang kunnen worden gewijzigd afhankelijk van de context:
Case 'Opvoedingswinkels' in Vlaanderen. Niet-onderhandelbare elementen: gratis toegang, progressief universalisme, interdisciplinair werken, expliciete samenwerkingsmissie tussen partners en organisaties, realistische verwachtingen aangaande het project (steun aan de ouders is op zich geen strategie inzake armoedebestrijding). Elementen die kunnen worden aangepast aan de context: de inhoud van het programma en van de activiteiten.

2. Steun aan dienstennetwerken en aan hun multidisciplinaire karakter.

2.4. Toegankelijkheid door een kwaliteitsvolle aanpak

Zorgen voor een aanbod van diensten en voorzieningen is maar een eerste stap. Als de structurele aspecten – zoals ligging en betaalbaarheid – voldoen en over dit aanbod zo wordt gecommuniceerd dat ouders het kunnen zien als een opportuniteit, iets dat hen vooruithelpt, kunnen we verwachten dat ze ook – met hun kind(eren) - over de drempel stappen. Maar dan begint de tweede vorm van 'toegankelijkheid': ervoor zorgen dat ze op korte tijd deze dienst of voorziening kunnen beleven als 'the place to be' voor hun kind. Daarvoor is veel nodig op het niveau van de voorziening. Kwaliteit in de aanpak. Kwaliteit bij de afzonderlijke begeleiders en leerkrachten en op het niveau van het team. Kwaliteit in de wijze waarop met ouders wordt omgegaan. Kwaliteit ook in de relaties tussen de voorziening en andere actoren en organisaties in de brede schoolomgeving en in de benutting van de troeven die daar liggen.

Hoewel het om een samenhangend verhaal gaat, ontvouwen we hier twee gedachtelijnen: deze die met de aanpak te maken heeft en vooral op het kind is gericht en daarna hoe betrokkenheid van ouders en van andere actoren daarbij een hefboomfunctie vervult.

Derde sleutelvraag

Welke factoren op het niveau van de aanpak en de pedagogische praktijk dragen bij tot het scheppen van een omgeving die de ontwikkeling van alle kinderen ten goede komt? Wat zijn de uitdagingen als het gaat om kinderen met een kansarme achtergrond?

Vanuit een procesgerichte benadering is er een eenvoudige toetssteen voor die kwaliteit als het om de kinderen gaat: welbevinden en betrokkenheid. Het eerste gaat over de mate waarin elk kind zich in de setting (kinderopvangvoorziening of school) thuis kan voelen, er zichzelf kan zijn, en dat in de interactie met de context, met andere kinderen en met volwassenen aan basisbehoeften tegemoetgekomen wordt: zich gerespecteerd voelen, warmte en genegenheid ervaren, door een zekere structuur en duidelijkheid zich veilig kunnen voelen, zichzelf als competent ervaren en erbij horen, deel zijn van de groep. En dan is er nog 'betrokkenheid': die bijzondere toestand waarin kinderen (en volwassenen) zich bevinden wanneer ze helemaal in een activiteit opgaan, volkomen opgeslorpt, met uiterste concentratie, aan de grens van hun mogelijkheden en vanuit de intrinsieke motivatie die we 'exploratiedrang' noemen.

Voor die twee kernindicatoren voor kwaliteit kunnen we de hefboomen benutten die we voor elke pedagogische context inzetten: een rijke omgeving die aansluit bij interesses van kinderen en hen uitdaagt; een begeleidingsstijl die zich kenmerkt door empathie, stimulerend tussenkomen en het initiatief van een kind waardeert; een gerichte aandacht voor het groepsklimaat en de ontwikkeling van positieve relaties tussen kinderen en tussen kinderen en volwassenen. Als bedding voor dat alles: een goed lopende organisatie waarin regels, afspraken en routines zorgen voor de structuur én de vrijheid die nodig is om het unieke van elk kind te doen ontluiken. In zulk een arrangement is afstemming op de behoeften van elke kind immers niet alleen mogelijk, maar maakt het gewoon deel uit van de werkwijze. In de praktijk pakt het evenwel zo uit dat we voor sommige kinderen dit arsenaal van middelen tot het uiterste moeten inzetten om de gewenste niveaus van welbevinden en betrokkenheid te halen. Kinderen met een kansarme achtergrond horen vaak tot deze groep. Wat leren we uit de praktijk van leerkrachten die begeleid worden om te zorgen dat kinderen met een kansarme achtergrond op school kunnen gedijen? En meer bepaald, wat leren we uit het lopende KBS-project "Hoe omgaan met kansarmoede op school"?⁸

- (1) Voor alles komt de vraag of het gericht op zoek gaan naar kansarme kinderen in de eigen klas wel te rijmen valt met de gedachte dat we kinderen geen faire kans geven als we hen etiketteren. Uit de praktijk moeten we besluiten dat een situatie van armoede personen en gezinnen bijzonder kwetsbaar maakt. Weet hebben van deze risicovolle achtergrond lijkt bijna een must om voor deze kinderen de best mogelijke ondersteuning te bieden. We zien dat scholen enorm verschillen in hun vertrouwdheid met armoede en in hun vermogen om zich te realiseren wie vanuit zijn of haar

⁸ Aerden, I. en Laenen I., 2013. Evaluatie Ondersteuningstraject "Hoe omgaan met kansarmoede op school". Intern rapport. CEGO-K.U. Leuven: Leuven.

kansarmoede bijzondere aandacht behoeft. Zo ontdekken leerkrachten soms pas laat onder welke druk sommige kinderen (en hun ouders) leven.

- (2) Het weet hebben van de kansarme situatie is op zich geen stigmatisering. Wat men met die wetenschap doet is wel beslissend. Indien het woord 'kansarm' meteen een label is dat kinderen en hun ouders vastpint op negatieve kenmerken (waardoor dit kind en die ouder door leerkracht en school alleen nog als een 'last' worden beleefd), kunnen we moeilijk verwachten dat de aanpak enig positief effect kan hebben. We ontdekken dat er voor leerkrachten en scholen een leerproces nodig is waarin ze zich een betere voorstelling kunnen maken van wat het betekent om arm te zijn en hoe je dit dagdagelijks met je meedraagt. Armoede leidt daarbij niet alleen tot materiële problemen en de voortdurende zorg om over levensnoodzakelijke dingen te beschikken. Het tast ook je persoon aan, je zelfvertrouwen en zelfbeeld en bepaalt het klimaat waarin je leeft – thuis en daarbuiten. Er is geen effectieve hulpverlening mogelijk als deze niet gedragen wordt door inzicht in de feitelijkheden van armoede en de empathie die daaraan gekoppeld moet worden.
- (3) Kansarmoede mag een typische situatie zijn, met een aantal terugkerende kenmerken, maar in de praktijk gaat het steeds om unieke situaties met unieke personen en een unieke historiek. Kansarmoede heeft dus vele gezichten. Hoe het in de concrete praktijk uitpakt is telkens weer anders. Er is geen gelijkheidsteken tussen 'kansarm' en 'moeilijke aanpassing op school'. Sommige gezinnen weten op een bewonderenswaardige manier met hun situatie om te gaan en putten uit eigen kracht en hun omgeving. Sommige kinderen doen het goed op school ondanks de kansarme achtergrond waarin ze leven. Voor elk kind begint er dus op school een eigen verhaal. Het is aan ons om te zoeken naar zijn beleving en de manieren waarop we aan zijn noden tegemoet kunnen komen.
- (4) Hoe we dat oppakken is niet om het even. In een geavanceerde praktijk kunnen we zien dat een aanpak die zich inschrijft in het 'deficit-model' kwetsbare kinderen alle kansen ontnemt. Dat treft in het bijzonder kinderen met een kansarme achtergrond, voor wie soms alleen hun voorkomen en kleding associaties kan oproepen met 'beperkt leerpotentieel'. De omslag in het onderwijs naar een benadering waarin je op zoek gaat naar de krachten in kinderen is iets waarvan we net voor kinderen uit arme gezinnen het meest werk moeten maken: alle vormen van begaafdheid kunnen deel uitmaken van hun profiel – er zijn immers niet a priori beperkingen in de vorm van gediagnosticeerde leerstoornissen. Zelfs een talent voor taal kan, ondanks de verbreide aanname dat dit net 'hun' zwakste punt is, bij deze kinderen in hun interacties doorschemeren. Die keuze voor een positieve benadering rendeert. Het werkt empowerend en wekt de energie die nodig is om je leven in eigen handen te nemen en mentaal te ontwikkelen. Het straalt ook af op hun ouders die – zoals alle ouders – in het gedijen van hun kinderen de kracht putten om aan hun bestaan zin te geven en aan de toekomst te bouwen.

Antwoorden op het niveau van het beleid en de praktijk

1. Leerkrachten (van in de opleiding) sensibiliseren voor en inzicht in de thematiek:

- feitelijke informatie over de betekenis van armoede op het financiële vlak en de implicaties daarvan op het praktische vlak (in het licht van de levensbehoeften zoals voeding, gezondheid, huisvesting, verwarming, mobiliteit, participatie aan het sociale leven) en de impact ervan op de beleving van de betrokkenen;
- naast cijfergegevens zijn getuigenissen van ervaringsdeskundigen, uitwisseling met teams die meer vertrouwd zijn met de betekenis van kansarmoede, observaties ook in scholen waar kansarmoede tot de achtergrond van sommige kinderen hoort nuttige ingangen gebleken;
- het thema moet in het hele team een draagvlak vinden wil het in de praktijk ook tot iets leiden. Dat vraagt dat men het samen over armoede en culturele diversiteit heeft en voor elkaar verwoordt wat men daaromtrent voelt en denkt en de discussie hierover niet uit de weg gaat;
- deskundigheid op dit vlak moet ertoe leiden dat praktijkmensen sneller een zicht krijgen op kinderen die vanwege hun kansarme achtergrond kwetsbaar zijn, de verdoken armoede toch kunnen detecteren en deze kinderen (en ouders) zo nodig de steun kunnen geven die hun kwaliteit van leven kan vergroten.

2. Zorgen voor een algemene kwaliteitsvolle leef- en leeromgeving in de setting:

- alle kinderen hebben baat bij een leerkracht die het perspectief van kinderen kan innemen en daarbij in zijn/haar doen en laten welbevinden en betrokkenheid als signalen voor het goed lopen van ontwikkeling mee kan nemen;
- het moet gaandeweg deel zijn van de professionaliteit van kindbegeleiders en leerkrachten dat ze de betrokkenheidsbevorderende factoren, inclusief het scheppen van een positief klimaat in de groep, optimaal in kunnen zetten;
- opleiding moet meer zijn dan vakmanschap, en meer zelfs dan meesterschap: het moet ook werk maken van persoonsontwikkeling en bijdragen tot de maturiteit en verbondenheid die in het beroep nodig zijn om er voor alle kinderen te zijn; thema's zoals kansarmoede vragen om een geëngageerde opstelling die bij het beroepsprofiel hoort.

3. Het kernpunt in de ontwikkeling van een effectieve benadering van het kansarme kind is: de bocht nemen van een aanpak waarin je als leerkracht op sleeptouw wordt genomen door mogelijk negatieve elementen in het gedrag van het kind en de tekorten die je in de thuisomgeving denkt te zien, naar het anders, positief en groeigericht kijken en interpreteren van observaties:

- als kindbegeleider en leerkracht blijf je niet bij de buitenste schil (de kenmerken die je het eerst opvallen), maar leer je om verder te kijken, je in te leven en de diepere laag achter het negatieve aan te boren;
- het betekent actief op zoek gaan naar de kracht in het kind, naar de behoefte die het kind door zijn gedrag probeert uit te drukken en waarvoor je alle begrip kan hebben; die opstelling van de

leerkracht is de voorwaarde om een vertrouwensrelatie met het kind uit te bouwen;

- als het om ontwikkeling gaat leer je een kader hanteren waarin je niet op een schoolse manier prestaties afvinkt, maar op een holistische manier kan inschatten waarvoor het kind een bijzondere interesse of ontluikende passie heeft en waar we aanwijzingen hebben van een bijzonder potentieel – kortom: waar bij dit kind de talenten zitten;
- dat levert de basis om door heel wat interventies de kiemen van talent te voeden – door een specifiek aanbod van materialen en activiteiten, door gesprekken waarin het kind jouw interesse ervaart en bevestigd wordt en door communicatie over die bijzondere interesses en competenties in de groep uit te lokken; met als doel: een ommekeer te brengen in het zelfbeeld en de relaties met de groep.

4. Met het oog op continuïteit is het belangrijk dat de sector van de kinderopvang en van het onderwijs meer op elkaar afgestemd worden:

- een gemeenschappelijke oriëntatie op welbevinden en betrokkenheid als eerste indicaties van kwaliteit maakt de overdracht van informatie, in het bijzonder voor kwetsbare kinderen, makkelijker zodat op succesvolle interventies voortgebouwd kan worden;
- voor de kinderopvang en het kleuteronderwijs moet een gemeenschappelijke afbakening van ontwikkelingsdomeinen de weg vrijmaken voor een talentgerichte aanpak die zich over de grenzen heen van de systemen door kan zetten; met gerichte informatie en zonder grote inspanningen kan de kleuterschool voortzetten wat in de kinderopvang begon.

Vierde sleutelvraag

Hoe voorkomen we bij het betrekken van ouders een normatieve benadering en hoe overstijgen we het dilemma ondersteuning/controle bij de professionelen? Hoe houden we rekening met de sociaaleconomische en culturele verschillen en de verschillen in waardenoriëntaties die bij de gezinnen leven? Hoe kunnen we door betrokkenheid van andere actoren meer voor de kansarme gezinnen betekenen?

In het algemeen is betrokkenheid van ouders een onmisbare schakel in een kwaliteitsvolle aanpak in opvang en onderwijs. Als armoede mee in het spel is worden we zo mogelijk nog meer geconfronteerd met de noodzaak om de kloof tussen school en gezin te overbruggen. In armoede leven legt een hypotheek op kansen om volwaardig te participeren in de samenleving en aan basisbehoeften tegemoet te komen. Dat maakt kinderen kwetsbaar. De ouders betrekken heeft dan tot doel op zijn minst de opvang of de school geen bron te laten zijn van extra druk – niet financieel maar ook niet anderszins. Maar het doel ligt nog verder: door de krachten te bundelen kunnen we ouders en onszelf de energie geven die nodig is om er voor dit kind het beste van te maken.

Wat leren we uit het project 'Hoe omgaan met kansarmoede op school' en de andere projecten van de Koning Boudewijnstichting in het kader van het programma 'Kleine kinderen, grote kansen' over de wijze waarop ouders en de bredere buitenschoolse context betrokken kunnen worden, wat de obstakels zijn en wat werkt?

- (1) Sensibilisering en verdiepende reflectie op wat het betekent om als gezin in armoede te leven, legt ook voor alle initiatieven naar ouders toe een fundament. Ook al is elke gezinssituatie verschillend, in alle verhalen is er een gemeenschappelijke kern: dagdagelijks leven met de onzekerheid over het feit of men met de beperkte financiële middelen zal rondkomen om de basisbehoeften te voldoen; leven met de angst voor onverwachte rekeningen ('omslagen met een venster') en de angst dat je je kinderen niet kan geven wat ze nodig hebben om zich in een groep te handhaven...
- (2) Voorzieningen en scholen die zich op het spoor van de ouders zetten, weten dat communicatie het sleutelwoord is. Elkaar vinden is gelet op de kwetsbaarheid die uit armoede voortkomt, geen evidentie. Het vraagt van de voorziening of school dat alvast contact wordt gelegd. Dat moet het begin zijn van de uitbouw van een vertrouwensrelatie en het moet gaandeweg ook tot een partnerschap leiden waarin het kind en zijn noden centraal staat; er zijn scholen en leerkrachten die daar op overtuigende wijze in slagen.
- (3) Er zijn heel wat motieven om in het licht van kansarmoede als instelling de 'brede school-gedachte' in de praktijk te brengen. Om te beginnen wordt hiermee expertise benut die de school vaak niet zomaar voorhanden heeft of nog moet ontwikkelen. Maar verder nog dan dat is het de weg om ouders uit hun isolement te halen en deel te laten zijn van netwerken die voor hen een reële steun betekenen.

Antwoorden op het niveau van het beleid en de praktijk

1. Als voorziening of school uitdrukkelijk het thema kansarmoede inschrijven als een aandachtspunt in de missie, het beleid en het pedagogisch project:
 - een voorziening of school hoort zich als onderdeel van de maatschappelijke rol te engageren om kinderen van kansarme gezinnen door een kwaliteitsvolle aanpak de kansen te geven die ze voor hun toekomst nodig hebben;
 - hier hoort een bewust bevragen van de manier waarop de voorziening/school naarbuiten communiceert en hoe in de praktijk ongewild drempels opbouwt voor kansarme gezinnen.
2. Kindbegeleiders en leerkrachten (van in de opleiding) helpen om op een onbevagen en respectvolle wijze over kansarme ouders te denken en met hen om te gaan:
 - onvoldoende begrijpen van wat arm zijn betekent is vaak aanleiding tot vooroordelen en snelle conclusies over 'wat ze beter zouden doen' en niet-acceptatie van handelwijzen (en uitgaven) van ouders die vanuit een compenserend motief toch begrepen kunnen worden;
 - onvoldoende voeling hebben met het feit dat je er als kansarme ouder alles aan doet om die

armoede te maskeren, maakt dat je hen als voorziening of school onvoldoende zin voor verantwoordelijkheid (bij betalingen) of gebrek aan interesse (bij afwezigheid op contacten) toedicht.

3. Het bovenstaande is een voorwaarde om de contacten met ouders ook te laten slagen en daarbinnen de vertrouwensband te laten groeien die echte dialoog en samenwerking mogelijk maakt:
 - er is bij voorzieningen en scholen het besef nodig dat er overleg moet zijn, dat dit de weg is om misverstanden weg te werken en werkelijk te kunnen achterhalen wat ouders denken en hoe ze de school beleven; uit de praktijk blijkt dat persoonlijk contact, en dus niet enkel groepsmomenten, hierbij van groot belang is;
 - communicatie betekent ook dat ouders zich door de informatie en toelichting van opvoeders en leerkrachten bewust worden van het belang van de kinderopvang en de kleuterschool en van het stimuleren van ontwikkeling ook thuis. De studie uitgevoerd met de steun van de Koning Boudewijnstichting waarbij kansarme ouders aan het woord worden gelaten ('Ouders uit kansarme milieus aan het woord over zorg en onderwijs voor jonge kinderen', Koning Boudewijnstichting, 2013) toont dat deze gezinnen minder een beroep doen op opvangdiensten voor jonge kinderen, vooral voor de overgang naar de kleuterschool. Er is een groot wantrouwen bij de ouders ten opzichte van de diensten. Dit wantrouwen kan enkel worden overwonnen als opvangdiensten een inspanning doen om goed uit te leggen wat hun werk inhoudt en wat de kinderen in de opvang doen.

4. Er is geen weg naast: scholen moeten ouders gaandeweg als partners zien in het ontwikkelen van de mogelijkheden die in hun kind(eren) schuilen:
 - ouders kunnen op een concrete manier betrokken worden door hen uit te nodigen voor klasbezoeken, voor speelnamiddagen in het kader van de speltheek of een weldoordacht kennismakingsmoment met verteltassen bijvoorbeeld; bij die gelegenheden ondersteun je ouders terwijl ze met hun kind aan de slag zijn in een veilige en speelse omgeving;
 - een aanpak die nog dieper gaat bestaat erin met de ouders samen te zitten en vanuit een toegankelijk kader (zoals MijnPortret of ZiKo-Vo) samen het beeld van hun kind op te bouwen en daarbij stil te blijven staan bij hoe hij/zij het in de setting en thuis maakt (welbevinden en betrokkenheid), waar bij het kind de sterktes en talenten liggen en hoe je samen vanuit setting en thuiscontext daarop kan inspelen;
 - op een nietbeoordelende, niet belerende, constructieve manier met ouders over hun kind praten mondt vaak uit in heel concrete initiatieven waarlangs obstakels voor het goed functioneren van het kind worden weggenomen, maar ook door ouders, thuis, complementair wordt gewerkt; het is in dat samenwerken dat bij kindbegeleiders en leerkrachten een evolutie plaatsvindt waardoor ouders als competente en talentvolle personen worden gezien.

5. Naast de samenwerking met typische onderwijspartners (CLB, pedagogische begeleidingsdiensten, hogescholen) moeten de kansen die er liggen om een 'brede school' te zijn worden benut:
- door stedelijke initiatieven of regionale projecten (bijvoorbeeld voorleesprojecten, buddyproject, school-in-zicht...) komt extra expertise rond kansarmoede en culturele diversiteit in het vaarwater van de school, bijvoorbeeld door de inzet van brugfiguren, ervaringsdeskundigen, buurtwerk, LOP, opvoedingswinkel...
 - in het verlengde van de talentgerichte aanpak kan een school ouders insluizen in het sociale netwerk van jeugdorganisaties en andere instanties zoals bibliotheek, gemeenschapscentrum, muziekacademie en academie voor beeldende kunsten, en zo het sociaal en cultureel kapitaal van kinderen en gezinnen aanspreken en versterken.

3. VOORSTELLING VAN VIER INITIATIEVEN

3.1. L'Arbre à Papillons, Anderlecht

Crèche ouders toegelaten

L'Arbre à Papillons is geen gemeentelijk kinderdagverblijf zoals alle andere. Het initiatief is ontstaan uit een vraag van verenigingen uit de buurt en van wijkbewoners: het gaat hier om een crèche waar ouders nauw bij betrokken zijn. Wat betekent dat precies en wat maakt de eigenheid uit van deze plek? We vroegen het aan Roxane Vanhamme, sociaal assistente, en Sylvie van Steenpaal, verpleegster in l'Arbre à Papillons (in het Nederlands: De Vlinderboom).

Het project werd in 2012 opgestart, maar is zelf het eindpunt van een lang traject. Jaren voordien formuleerden inwoners van de buurt bij het Lemmensplein in Anderlecht een vraag: ze wilden een onthaalplek voor jonge kinderen die tegelijk dichtbij was, openstond voor de buurt en financieel haalbaar voor vaak kansarme ouders. "Een plaats waar ze hun jonge kinderen aan kunnen toevertrouwen terwijl ze gaan werken of om andere redenen," aldus Roxane Vanhamme. "Een deel van onze achttien plaatsen is gereserveerd om op noodsituaties te kunnen ingaan en kinderen op te vangen van ouders die een beroepsopleiding volgen of die gewoon wat ademruimte voor zichzelf willen. Die polyvalentie willen wij behouden en we willen niet het beeld krijgen dat we een kinderdagverblijf zijn dat zich alleen richt naar ouders die werken. Ook specifiek voor onze werking is dat we geen minimale aanwezigheid eisen. In tegenstelling tot andere crèches zijn wij niet van oordeel dat regelmaat op zichzelf een voorwaarde is om kwaliteitsvol werk te kunnen leveren met kinderen: een kind dat maar één keer per week komt, wordt hier onthaald zoals elk ander kind."

Gezinsmuur

Aanvankelijk hadden de initiatiefnemers het plan opgevat om een 'oudercrèche' op te richten die deels zou worden beheerd en bemand/bevrouwd door de ouders zelf. Van dat idee hebben ze uiteindelijk afgezien, maar de geest is wel gebleven: dit is een crèche waar ouders bij betrokken zijn. "We ruimen hier veel plaats in voor de ouders, die we ook aanmoedigen om hun kind niet zomaar te komen afzetten en weer ophalen," legt Sylvie van Steenpaal uit. "Zo kunnen ze activiteiten mee

animeren (liedjes zingen, verhalen vertellen, spelletjes), of zijn ze aanwezig bij het ontbijt of het tussendoortje. Er zijn ook uitwisselingsmomenten onder elkaar... Zo heeft een oudergroep ook de 'gezinsmuur' ontworpen en gebouwd, een wand met 'bakstenen' in karton waarop foto's te zien zijn die kinderen kunnen kalmeren als ze het even moeilijk hebben."

Het handhaven van die betrokkenheid van ouders is niet altijd makkelijk, geeft Roxane Vanhamme toe: "Na het enthousiasme van de eerste groep, die zeer hecht was, kwam er een kleine dip. Nu moeten we die dynamiek weer opstarten, in een partnerschap met het lokale netwerk dat het project ondersteunt. En uiteraard moeten we daarbij ook rekening houden met specifieke omstandigheden bij gezinnen, waardoor niet iedereen zich op dezelfde manier kan inzetten. Participeren is bij ons altijd een voorstel. We leggen het niet op."

L'Arbre à Papillons leeft op het ritme van zijn buurt en zo dicht mogelijk bij zijn publiek. De verantwoordelijken vragen zich inmiddels wel af of het centraliseren van de inschrijvingen in gemeentelijke kinderdagverblijven er niet voor zal zorgen dat die nabijheid verloren zal gaan.

Leerpunten, succesfactoren en inspiratiebronnen

- *Flexibiliteit: de crèche is er ook voor ouders die soms even op adem willen komen.*
- *Ouders kunnen zich op diverse manieren mee inzetten, bv. door mee de animatie te verzorgen.*
- *Houd rekening met factoren die de participatie in de weg kunnen staan. Leg participatie nooit op.*

L'Arbre à Papillons – Roxane Van Hamme – arbrepapillons@anderlecht.irisnet.be

3.2. Ecole Saint-Augustin, Vorst

Deuren open!

"Goed aan deze school is dat we elkaar vaak zien": zo zei een papa van een leerling het op een dag tegen Nathalie Meert, directrice van de basisschool Saint-Augustin in Vorst. Het is een perfecte samenvatting van wat de school sinds enkele jaren op touw zet: zorgen voor meer ontmoetingsmomenten tussen ouders en leraren. Zo kan er een klimaat van vertrouwen ontstaan.

Veel scholen in achtergestelde buurten klagen over de geringe mate van betrokkenheid van ouders, die bijvoorbeeld nauwelijks naar vergaderingen komen. Maar komt dat niet omdat ouders alleen maar gecontacteerd worden als er zich problemen voordoen? Volgens Nathalie Meert moeten we omgekeerd tewerk gaan: "Kansarme gezinnen worden op scholen vaak in het defensief gedrongen. Een afspraak met de directie of een leerkracht zorgt voor angst. Om die weg te werken moet je de omgekeerde beweging maken: hoe meer je er als school in slaagt banden te smeden met ouders op feestelijke

momenten of bij informele contacten, hoe meer vertrouwen ze krijgen in de school en hoe groter de kansen wordt dat je ze ook kunt ontmoeten om het over problemen te hebben. Dat vergt een grote tijdsinvestering, maar aan het eind wint iedereen daarbij. Uiteraard ontsnappen ook wij niet aan bepaalde spanningen. Een van de problemen is bijvoorbeeld dat sommige ouders een conflict tussen hun kinderen zelf willen oplossen. Maar over het algemeen denk ik wel dat er een behoorlijk sereen klimaat heerst in onze school.”

Beschikbaarheid

Eén toverrecept dat bij alle gelegenheden werkt is er niet, onderstreept Nathalie Meert: “Je moet zorgen voor verschillende ‘ingangen’: een oudercafé, een tentoonstelling met kindertekeningen, schoolfeesten, meer klassieke bijeenkomsten... Bij elke gelegenheid krijg je een lichtjes ander publiek en aan het eind zie je dat je bijna iedereen hebt bereikt. Er zijn maar zeer weinig ouders die ik nog nooit heb gezien. Uiteraard is dat makkelijker in een kleine school als de onze.”

Dat is ook een kwestie van beschikbaarheid, een sleutelwoord in Saint-Augustin. Nathalie Meert dringt erop aan dat de leerkrachten ook makkelijk bereikbaar zijn voor en na de klasuren: “Zelf vermijd ik het om in mijn agenda afspraken te maken voor halftien, om me te kunnen aanpassen aan onverwachte vragen. Van bij de inschrijving leg ik ouders uit dat mijn deur openstaat. Ze weten dat ze over alles kunnen komen praten, maar ook dat de school haar regels, eisen en uurroosters heeft die ze moeten respecteren.”

Dat wil niet zeggen dat de communicatie altijd makkelijk verloopt. Eerst en vooral met de ouders die geen of nauwelijks Frans kennen, ook al spelen andere ouders geregeld voor tolk. Maar ook omdat de leerkrachten soms onbewust een taal hanteren die kwetsend kan zijn, infantiliserend of onnodig beschuldigend. “Hoe kun je goed communiceren met kansarme ouders? Hoewel we erop vooruitgegaan zijn, denk ik dat dat nog een competentie is die tijdens de opleiding moet worden ontwikkeld,” aldus nog Nathalie Meert.

Leerpunten, succesfactoren en inspiratiebronnen

- *Creëer informele banden met de ouders. Dat vergemakkelijkt het contact op moeilijke momenten.*
- *Wees bereikbaar en zorg dat je je kunt aanpassen aan onverwachte vragen (bv. door 's morgens vroeg je agenda vrij te houden).*
- *Vermijd het onbewuste gebruik van een stigmatiserende taal.*

École fondamentale Saint Augustin Vorst – Nathalie Meert – saintaugustin.forest@skynet.be

3.3. Inloopteam Kind en Preventie, Menen

Concreet, tastbaar en laagdrempelig

Inloopteams luisteren naar verhalen. Verhalen van kansarme gezinnen, mensen zonder papieren, mensen met een handicap, vluchtelingen... Centraal staan de jongste kinderen en hun opvoeding en ontwikkeling. Daar biedt het Inloopteam ondersteuning en handvatten voor: integraal, preventief, laagdrempelig, in vertrouwen.

In Menen werkt een van de vijf Vlaamse Inloopteams. Menen is een West-Vlaams grensstadje van een goede 30.000 inwoners en met een hoog percentage geboortes in een kansarm gezin: 27,40% in 2011. Het gaat in de eerste plaats om generatiearmoede in autochtone gezinnen.

Agna Mollefait schetst kort de problematiek: "Veel gezinnen leven erg geïsoleerd, met maar een klein of zelfs geen sociaal netwerk. Velen kennen de werking van het Inloopteam dan ook niet. Dat isolement betekent bijvoorbeeld ook dat ze geen ervaring hebben met het behoren tot een groep: hoe gaat dat, wat moet je daar vertellen, wat heb je daaraan? Dat soort 'drempelvragen' hebben mensen." Het Meense Inloopteam wordt ook geconfronteerd met andere bekende fenomenen: het wantrouwen van kansarme ouders tegenover professionals ("Ze gaan ons kind toch niet afnemen"), geen financiële middelen voor extra's, geen transportmiddelen...

Groepsangst en doe-aanbod

Hoe pak je dat aan? Hoe bereik je de mensen die je zou moeten bereiken? Agna Mollefait: "Wij hebben sterk geïnvesteerd in het samenwerken met andere diensten die met kwetsbare gezinnen werken, maar dan erg concreet: aanwezig zijn op hun activiteiten en initiatieven, maken dat je een vertrouwd gezicht wordt, medewerkers leren kennen, meer dan de organisatie op zichzelf, samen iets opzetten... In dezelfde lijn ligt het op zoek gaan naar schakelfiguren: gezinsondersteuners bij Kind & Gezin, vrijwilligers van Welzijnsschakels, buurtwerkers. Kortom, vindplaatsgericht werken, actief mensen opzoeken. Wij stellen ons ook flexibel op: hun vragen zijn het beginpunt, en we stemmen ons aanbod daarop af. We werken gratis als het kan, of hoogstens met een kleine symbolische bijdrage."

Vanzelfsprekend is het niet. Neem nu de groepsangst van hierboven. Daar moet je mee rekening houden. Anja Mollefait: "Het betekent bijvoorbeeld dat woorden als 'ontmoetingsplaats', 'moedergroep', 'babybabbels' te vaag zijn. Mensen vragen zich af: maar wat gebeurt daar dan? En wat kan ik er gaan doen? Terwijl een doe-aanbod als 'we gaan met de vaders houten speelgoed maken' wél werkt: dat is concreet en tastbaar, en je hebt er geen verbale vaardigheden voor nodig. Of neem het themagerichte aanbod rond opvoeding. Dat ligt ook moeilijk, want er komen enkele dingen samen: het wantrouwen tegenover professionals, het verbale, het beschuldigende gevoel dat eruit kan spreken ("Doen wij het dan niet goed, misschien?"). De materiële dienstverlening met een ruilhoekje en een boekentasactie

werkt dan weer wél goed: het is praktisch, direct bruikbaar, laagdrempelig. Een voordeel is ook dat het een opstapje is om onze medewerkers en werking te leren kennen.”

Kennen van zien

Samenwerken met mensen uit andere diensten, werkt dat? Agna Mollefait: “Ja, je merkt dat de toeleiding naar ons aanbod hierdoor breder wordt. Je vult elkaar aan. En een doorverwijzing naar een persoon door iemand die het vertrouwen van mensen geniet, werkt óók goed: dat vertrouwen wordt als het ware doorgegeven, zeker als je ook aanwezig bent op activiteiten van anderen en als mensen letterlijk je gezicht kennen. Zelf versterken we, door zo te werken, onze professionaliteit: je krijgt feedback over je eigen werking en je affiniteit met de gezinnen wordt groter. Agna Mollefait besluit: “Drempels verlagen, vertrouwen, concrete initiatieven, aanwezig zijn: het lijkt vanzelfsprekend, maar het werkt écht.”

Leerpunten, succesfactoren en inspiratiebronnen

- *Samenwerken met andere diensten loont, zeker op medewerkersniveau. Zo krijg je vertrouwde gezichten.*
- *Maak initiatieven concreet en tastbaar, zonder hoge drempels, bijvoorbeeld wat verbale vaardigheden betreft.*
- *Gebruik schakelfiguren om vindplaatsgericht te werken en mensen zelf op te zoeken.*

Inloopteam Kind en Preventie vzw (Menen) – Agna Mollefait – agna.mollefait@kinderpreventie.be

3.4. Crèche Het Mezenestje, Aalst

Werken voor en mét gezinnen in kansarmoede

Kinderdagverblijf Mezenestje kwam in 2010 tot een merkwaardige vaststelling: kinderen van gezinnen in armoede kwamen er bijna niet over de vloer. En dat terwijl er natuurlijk ook in Aalst kinderen worden geboren in een kansarm gezin: het cijfer bedraagt naar schatting ongeveer 8%. Daar moest iets aan gedaan worden.

Verantwoordelijke Hilde Schockaert: “Eerst en vooral hebben we als team de bewuste en expliciete keuze gemaakt dat ook wij inclusief willen werken: alle kinderen hebben recht op een plaats in de reguliere kinderopvang. We zijn toen op zoek gegaan naar waar de drempels konden liggen: bij de doelgroep zelf, bij de toeleiders, bij het beleid en natuurlijk bij onszelf, de kinderopvang.”

Het Mezenestje is tot actie overgegaan, op diverse fronten. Zo kregen alle medewerkers van de kinderopvang in Aalst een vorming over (kans)armoede en over het belang van kinderopvang voor kansarme gezinnen. De kernvraag voor de deelnemers op verantwoordelijke functies – en eigenlijk voor

iedereen – was dan ook: hoe maak je de kinderopvang toegankelijk voor deze mensen? Er werd gewerkt met ervaringsdeskundigen en met vierdewereldgroepen om precies te ontdekken hoe je de drempels met het hele team kon aanpakken. Er kwamen bezoeken voor toeleiders, er kwam een laagdrempelige folder, er werd een enquête gedaan bij 23 gezinnen die leven met een klein budget en een werkgroep van het Lokaal Overleg Kinderopvang kwam maandelijks samen.

Wat werkt wel en niet?

Hilde Schockaert: "Uit al die initiatieven hebben we ook geleerd wat niet of minder goed werkt. Je botst eerst en vooral tegen sommige vooroordelen. Zo leeft bij een aantal mensen in armoede het idee dat kinderopvang iets is voor mensen die werken en dat zij het maar zelf moeten oplossen. Zoals we allemaal weten, is het veranderen van zo'n mentaliteit niet gemakkelijk. Als informatiemiddel is een folder veel minder efficiënt dan een vertrouwenspersoon. Je moet er als kinderopvang ook echt van overtuigd zijn dat je met armoedebestrijding niet aan liefdadigheid doet: dit gaat om een recht, en voor professionals dus om een *must* waar je naar moet streven."

Intussen is 15% van de plaatsen in het Mezenestje toegewezen aan gezinnen in (kans)armoede. Hilde Schockaert: "Wat zeker heeft gewerkt, is de inzet van ervaringsdeskundigheid! Pas op die manier konden we haarfijn aanvoelen en benoemen wat er schortte. Het gaat vaak om wat in onze ogen 'details' zijn en om een sfeer. Je kent misschien de uitspraak 'Wat je voor mij doet zonder mij, doe je tegen mij'. Samen met de vorming hielp het ons om het eigen referentiekader en de eigen zekerheden los te laten en écht kennis te maken met de wereld van de kansarmoede. Vertrouwenspersonen bij de toeleiders zijn ook essentieel: zij slagen erin gezinnen tot bij ons te brengen. En als je er dan nog voor zorgt dat er onmiddellijke opvang mogelijk is en dat je dus plaatsen vrijhoudt voor kansengroepen, dan lukt het." Het Mezenestje is inmiddels bevolkt met een meer diverse populatie. Dat vergt meer inspanningen van het team. En meteen rijst de volgende vraag: hoe houd je dat vol? Wat is er nodig om kwaliteitsvol te blijven werken?

Leerpunten, succesfactoren en inspiratiebronnen

- *Inclusief werken: een expliciete en bewuste keuze van het hele team!*
- *Vertrouwenspersonen zijn efficiëntere toeleiders dan een folder.*
- *Oog hebben voor kleine 'details'; ervaringsdeskundigen kunnen daarbij een belangrijke rol spelen.*

Kinderdagverblijf Het Mezenestje VZW (Aalst) – Hilde Schockaert – Hilde.Schockaert@Olvez-aalst.be

4. KWALITEITSVOLLE BASIS-VOORZIENINGEN VOOR ALLE JONGE KINDEREN: AANPAKKEN VAN DE ONGELIJKE TOEGANG VOOR KINDEREN UIT GEZINNEN MET EEN LAAG INKOMEN EN/ OF EEN MIGRATIE-ACHTERGROND

Verslag van Transatlantic Forum on Inclusive Early Years (TFIEY)

21-23 januari 2013 Gent, België

4.1. Inleiding

Het *Transatlantic Forum on Inclusive Early Years (TFIEY)*, een driejarig project dat de Koning Boudewijnstichting opzette in partnerschap met verscheidene Europese en Amerikaanse stichtingen, onderzoekt de beleidskeuzes en -programma's die steun verlenen aan de ontwikkeling van jonge kinderen uit gezinnen met een laag inkomen en een migratieachtergrond, in Europa en de Verenigde Staten. Het Forum brengt tweemaal per jaar topbeleidsmakers, -professionals, -filantropen en -wetenschappers samen op meetings in de EU en de VS. Deze stakeholders hebben de kans om ervaringen en informatie uit te wisselen over de meest recente onderzoeken, strategieën, beleidskeuzes en vernieuwing in verband met deze kwesties, om de bestaande kennis en evidence-based-onderzoeken te gebruiken als hefboom en op te schalen, en om de opvang van kinderen uit gezinnen met een laag inkomen en een migratieachtergrond als een prioriteit op de politieke agenda te zetten in Europa, de VS en daarbuiten. Elke meeting focust op een specifiek thema in verband met de uitdagingen waarmee deze bevolkingsgroepen in de kinderopvang worden geconfronteerd, en ze wordt telkens georganiseerd door de Koning Boudewijnstichting en de twee operationele partners voor het initiatief, het VBJK-Centrum voor vernieuwing in de basisvoorzieningen voor jonge kinderen in België, en het Migration Policy Institute in Washington, DC.

De inaugurale meeting van het TFIEY, "*Kwaliteitsvolle basisvoorzieningen voor alle jonge kinderen: aanpakken van de ongelijke toegang voor kinderen uit gezinnen met een migratieachtergrond en een laag inkomen*", vond plaats van 21 tot 23 januari in Gent, België, en ging dieper in op de toegankelijkheid. De meeting onderzocht in dat verband:

- Wat onthullen bestaande gegevens over de inschrijvingscijfers en de toegang tot kwalitatieve basisvoorzieningen voor jonge kinderen uit gezinnen met een laag inkomen en een migratieachtergrond;

- wat zijn de belangrijkste obstakels die een gelijke toegang blijven belemmeren op macro-, meso- en microniveau, en hoe kunnen ze worden aangepakt;
- wat kunnen we leren uit voorbeelden van succesvolle beleidsmaatregelen en praktijken die zich richten tot deze bevolkingsgroepen;
- waar werden uitdagingen om dergelijke effectieve benaderingen op te schalen, effectief gewonnen en welke elementen van deze successen kunnen worden toegepast door anderen.

Dit syntheseverslag biedt een samenvatting van de sleutelkwesaties en -thema's waarop in de loop van de meeting werd gefocust tijdens de Forumgesprekken, en vertolkt dus niet noodzakelijk de visie of de aanbevelingen van het Forum als geheel of van de operationele partners en financiers. Wie op zoek is naar bijkomende informatie, vindt via deze [link](#) een volledig archief van de uiteenzettingen en papers en van de video's die als input werden gebruikt tijdens het evenement.

4.2. Gemeenschappelijke punten en starthypothesen

Een bepaalde reeks starthypothesen is universeel in elke context, en kan worden geïdentificeerd via achtergrondliteratuur of via de [openingskeynotespeech](#) van Joan Lombardi. Dit biedt de mogelijkheid om een gemeenschappelijke basis te scheppen voor Forumgesprekken in een klimaat van uitwisseling en leren van elkaar. Het gaat om de volgende hypothesen:

- ***Kwaliteitsvolle basisvoorzieningen komen ten goede aan alle kinderen, maar nog meer aan kinderen uit kwetsbare gezinnen.***

Uit recente inzichten in breinonderzoek blijkt dat de vroege kinderjaren van cruciaal belang zijn voor het leggen van een sterke basis voor de latere cognitieve, sociale en emotionele ontwikkeling. Het potentieel van kwaliteitsvolle basisvoorzieningen voor jonge kinderen bij het verhogen van de schoolrijpheid van kwetsbare kinderen en de positieve effecten op lange termijn van deze diensten op het succes op school (wat kan helpen bij het verkleinen van de kloof tussen de latere schoolresultaten van alle kinderen) maken dat deze programma's van doorslaggevend belang zijn voor het bevorderen van later succes op school en op persoonlijk en economisch vlak voor iedereen. Ondertussen blijkt uit VS-onderzoek dat kinderen van migranten, in het bijzonder als ze thuis een andere taal spreken dan het Engels, in vergelijking met hun autochtone leeftijdsgenoten meer dan gemiddeld baat kunnen hebben bij kwaliteitsvolle formele basisvoorzieningen voor jonge kinderen, zoals wordt besproken door [Park, Vandenbroeck en Lazzari](#) komen in de Europese context eveneens tot de conclusie dat deze kwaliteitsvolle basisvoorzieningen specifiek ten goede komen aan de meest kwetsbare kinderen, in het bijzonder als ze worden aangeboden in een sociaal gemengde context.

- ***Positieve ontwikkelingseffecten hangen af van de kwaliteit van de kinderopvang.***

Studies tonen aan dat het bezoeken van basisvoorzieningen voor jonge kinderen op zich niet

noodzakelijk een grote impact heeft op de gezonde sociale en cognitieve ontwikkeling van kinderen, in het bijzonder wanneer de kwaliteit van de dienstverlening niet gegarandeerd is. Dat geeft aan dat niet alleen de toegang tot basisvoorzieningen, maar ook de toegang tot constante, kwaliteitsvolle programma's die voldoen aan bepaalde normen, noodzakelijke voorwaarden zijn om te komen tot positieve resultaten voor de kinderen en voor de hele maatschappij.

- ***Kindgerichte investeringsstrategieën dienen verscheidene doelstellingen die cruciaal zijn voor maatschappelijk succes.***

Bovenop de positieve kortetermijn- en langetermijneffecten op een succesvolle schoolcarrière bieden kwaliteitsvolle kinderopvangprogramma's, in het bijzonder voor kwetsbare kinderen, het potentieel om aanzienlijk bij te dragen tot bredere doelstellingen zoals het terugdringen van armoede en het verhogen van de sociale mobiliteit tussen de generaties, die de economische ontwikkeling van de hele maatschappij ten goede komen. In de EU wordt de gelijke toegang tot kwaliteitsvolle kinderopvang beschouwd als een belangrijke bijdrage aan het succes van de EU 2020-strategie van de Europese Commissie, in het bijzonder voor de vooruitgang die wordt gemaakt op het vlak van vroegtijdige schooluitval en inzake het aantal mensen dat leeft op de rand van armoede en sociale uitsluiting.

- ***Veel toegangsbelemmeringen houden stand, los van de evidente economische en aanbodgerelateerde obstakels.***

Zowel in de VS als in de EU en elders worden verschillende gebruikscijfers over kinderopvangprogramma's vaak verkeerd geïnterpreteerd als het resultaat van een ouderlijke keuze en voorkeur, die bijvoorbeeld voortvloeit uit culturele normen aangaande de zorg- en gezinsstructuur. Deze perceptie blijft echter nauwelijks overeind aangezien uit de feiten blijkt dat verscheidene knelpunten, waaronder beschikbaarheid en kostprijs, de keuze van de ouders voor kinderopvang beïnvloeden. Veel van deze knelpunten en hinderpalen zijn specifiek voor gezinnen met een migratieachtergrond, en vereisen een meer omvattende inzichtelijke benadering van de ongelijke toegangscijfers.

4.3. De Europese context

De achtergrondpapers die werden geschreven als inleiding voor de bespreking van de toegankelijkheid van basisvoorzieningen voor jonge kinderen in de Europese context, bieden een overzicht van de aard en reikwijdte van de uitdagingen waarmee kinderen uit gezinnen met een laag inkomen en een migratieachtergrond geconfronteerd worden en van hun kansen om deel te nemen aan kwaliteitsvolle programma's in hun vroege levensjaren.

Er bestaan degelijke cijfers over de ongelijke toegang tot kwaliteitsvolle niet-moederlijke zorg en voorschoolse voorzieningen bij kinderen uit gezinnen met een laag inkomen en een etnische minderheidsachtergrond in verschillende Europese landen. Vandenbroeck en Lazzari tonen aan dat er

minder kinderen uit gezinnen met een laag inkomen en een etnische minderheidsachtergrond ingeschreven zijn in voorschoolse voorzieningen en formele kinderopvang, en diegenen die wel ingeschreven zijn, komen vaker dan hun leeftijdsgenoten terecht in voorzieningen van slechte kwaliteit. Deze discrepanties worden op het beleidsniveau onder meer verklaard door overheidsmaatregelen die maken dat er meer kwaliteitsvolle kinderopvang beschikbaar is in meer welgestelde gebieden, zowel in marktgedreven als in meer omvattende welzijnssystemen. Dat duidt op het belang van de doelgroep, de financiering en de beschikbaarheid van kinderopvang voor het verhogen van de toegang. Het programmaopzet kan ook discriminerend zijn voor kinderen uit arme en migrantengezinnen, door prioriteit te geven aan werkende ouders of via strikte, beperkte diensturen die niet afgestemd zijn op de noden van ouders met onregelmatige werkuren. Tot slot kan een vlotte inschrijving ook worden belemmerd door typische kenmerken van de gezinnen zelf, die vaak kleinere, informele netwerken hebben en minder toegang hebben tot informatie, en die worden geconfronteerd met taal- en culturele barrières.

Het vermelde inzicht dat kwaliteitsvolle kinderopvang in het bijzonder ten goede komt aan de meest kwetsbare kinderen, wordt versterkt door studies die aantonen dat kwetsbare kinderen het meeste voordeel halen uit kinderopvang die wordt aangeboden in een universele context, met een gemengde sociale populatie. Deze Europese vaststellingen suggereren dat universele voorzieningen te verkiezen zijn boven gerichte diensten omdat ze betere resultaten opleveren voor de betrokken bevolkingsgroepen. Bovendien kan het integreren van kwaliteitsvolle kinderopvang binnen een systeem van bredere sociale welzijnsvoorzieningen die werken rond de bestrijding van kinderarmoede en rond het verhogen van sociale gelijkheid, noodzakelijk zijn om de gewenste doelstellingen te behalen, aangezien kinderopvang alleen uiteindelijk niet kan zorgen voor alle ideale resultaten inzake kinder- en sociaal welzijn.

Vandenbroeck en Lazarri geven in hun briefing ook een referentiekader mee voor succesvolle en inclusieve praktijken, zoals aanbevolen structurele voorwaarden voor het verhogen van de toegang tot kinderopvang voor kinderen uit gezinnen met een laag inkomen en een migratieachtergrond. Zie hieronder:

Beleidsniveau	Voorzieningenniveau	Ouderlijk niveau
1. Publieke financiering	6. Democratische besluitvorming	12. Betrokkenheid
2. Integratie van educatie en opvang	7. Prioriteitscriteria	13. Toegankelijke en zinvolle informatie
3. Rechthebbenden (gebaseerd op de populatie), eventueel met geografische doelstellingen	8. Doelgroepenwerking	
4. Regulering kostprijs (inschrijvingskosten)	9. Flexibele openingsuren afgestemd op diverse lokale noden	
5. Kwaliteitsmonitoring	10. Divers personeelsbestand	
	11. Onderlinge samenwerking tussen agentschappen	

4.4. De VS-context

De basisvoorzieningen voor jonge kinderen in de VS verschillen sterk van die in de EU, misschien nog het meest inzake het relatief beperkte publieke aanbod van educatiediensten voor kinderen jonger dan 5 jaar. Hoewel overheidsvoorzieningen die mikken op risicokinderen in de afgelopen decennia aanzienlijk uitgebreid zijn, is in totaal slechts 50% van de 3-jarigen en 75% van de 4-jarigen ingeschreven in formele educatievoorzieningen, met slechts de helft van hen in publieke programma's. Zonder subsidies kost voltijdse kinderopvang jaarlijks tussen \$4.000 en \$10.000 of meer in de VS, waardoor de toegang tot kinderopvang een uitdaging is voor veel gezinnen. Zelfs binnen dit begrensde aanbod blijkt in de VS, en ook in Europa, dat het inschrijvingscijfer voor kinderen met een migratieachtergrond in vergelijking met hun autochtone leeftijdsgenoten laag blijft. Deze ongelijke toegangscijfers verschillen bovendien volgens de streek van herkomst van de migranten, waarbij kinderen van gezinnen met een Spaanstalige of een Zuidoost-Aziatische achtergrond het laagste toegangscijfer noteren, en kinderen uit zwart-Afrikaanse, zwart-Caraïbische en Europese gezinnen daadwerkelijk hogere participatieniveaus kunnen voorleggen dan kinderen van ouders die in de VS geboren zijn.

Deze ongelijke toegangscijfers zijn vooral zorgwekkend omdat de ongelijke resultaten van kinderen met een migratieachtergrond en in het land geboren kinderen vaak al zichtbaar zijn vooraleer ze overgaan naar de *kindergarten* in de VS, wat nog maar eens beklemtoont dat het belangrijk is om deze kinderen te bereiken in hun eerste levensjaren, een beslissende periode in hun sociale, emotionele en cognitieve ontwikkeling.

Net als in de EU zijn er in de VS veel factoren die een invloed hebben op de ongelijke inschrijvingscijfers, zoals armoede, in het bijzonder vanwege het hoge inschrijvingsgeld in privévoorzieningen, en ook vanwege aanverwante uitdagingen zoals beschikbaar vervoer, het opleidingsniveau van de ouders, dat een sterke invloed heeft op de globale onderwijsresultaten en ook sterk wordt geassocieerd met voorschoolse participatie, taalvaardigheid, burgerschapsstatuut, evenals gezinsstructuur en de inzet van het personeel.

4.5. Sleutelpunten die werden beklemtoond tijdens presentaties en gesprekken

De sprekers en deelnemers van de gesloten driedaagse meeting in Gent waren een diverse groep van onderzoekers, beleidsmakers, professionals en filantropen uit 15 verschillende landen, die hun gevarieerde ervaringen en expertise inbrachten in de trans-Atlantische gesprekken. Hier volgen enkele sleutelpunten waarop zowel in uiteenzettingen van onderzoekers als van professionals werd ingegaan en die een startpunt vormden voor elke meetingsessie.

- ***Wat kunnen we leren uit internationaal en vergelijkend onderzoek: trends in toegang en gelijkheid.***

Een uiteenzetting van Wim Van Lancker van het Herman Deleeck-Centrum voor Sociaal Beleid aan de Universiteit Antwerpen, België, liet met gegevens uit verschillende landen zien dat een hoger beroep op kinderopvang internationaal bekeken positief gecorreleerd is met lagere cijfers inzake kinderarmoede, waarbij landen met hogere cijfers voor formele kinderopvang globaal lagere cijfers hebben voor kinderarmoede. Dit geeft aan dat het verhogen van de toegang tot kwaliteitsvolle basisvoorzieningen voor jonge kinderen belangrijk is voor het temperen van vormen van ongelijkheid die zich beginnen te manifesteren vanaf de eerste levensjaren. Deze uiteenzetting toonde ook aan dat een tekort aan kinderopvangplaatsen, met inbegrip van de spreiding in bijvoorbeeld rurale en kansarme buurten, een meer waarschijnlijke verklaring is dan een te kleine vraag, voor de ongelijke cijfers inzake toegang tot basisvoorzieningen voor jonge kinderen. Dat versterkt de bewering van Vandenbroeck en Lazzari dat ongelijke gebruikscijfers niet toe te schrijven zijn aan een keuze van de ouders, maar veeleer aan omgevingsfactoren die de beslissing van de ouders bepalen. Ook de werkgelegenheid van de moeder en gezinsmaatregelen blijken een belangrijke invloed te hebben op de toegangscijfers, wat impliceert dat niet alleen het aanbod en de toegang tot kwaliteitsvolle kinderopvang moet worden uitgebreid, maar dat dit beleid geïntegreerd moet zijn in een omvattender sociaal beschermingssysteem, met inbegrip van gezinsvriendelijke maatregelen die de participatie van moeders op de arbeidsmarkt aanmoedigen, in het bijzonder voor laaggeschoolde moeders. Aan de andere kant tonen internationale gegevens ook aan dat, hoewel de kinderarmoede in bijna alle OESO-landen stijgt, bezuinigingsmaatregelen in de meeste landen simultaan leiden tot minder en niet tot meer herverdelingsmaatregelen.

• ***Wat kunnen we op lange termijn leren uit longitudinaal onderzoek: de positieve effecten van kwaliteitsvolle basisvoorzieningen voor jonge kinderen.***

De uiteenzetting van Edward Melhuish van de Universiteit van Londen en Oxford illustreerde daarentegen wat onderzoek kan onthullen over de impact van kwaliteitsvolle kinderopvang en de verschillende factoren en variabelen die de sterkste invloed hebben op de globale resultaten. Volgens het EPPE-onderzoek dat werd uitgevoerd in het VK waren de kwaliteit en de duur (in maanden) van de kinderopvangprogramma's, naast de leeromgeving thuis en de sociaaleconomische status, de belangrijkste factoren bij het behalen van succesvolle resultaten voor de ontwikkeling van de kinderen. Er werd aangetoond dat dit klopte voor zowel deeltijdse als voltijdse voorschoolse opvang, die evenveel baten opleverden.

De impact van kwaliteitsvolle basisvoorzieningen voor jonge, kwetsbare kinderen bleek bijzonder belangrijk te zijn, aangezien werd aangetoond dat kwaliteitsvolle kinderopvang beschermt tegen latere kwaliteitsarme scholing, omdat de positieve effecten van de voorschoolse opvang blijven doorwerken in de tienerjaren. Er werd aangetoond dat de baten voor kwetsbare kinderen het grootst zijn als de kinderopvangprogramma's sociaal gemengd waren, en zich niet enkel richtten tot kansarmen.

Globaal levert het EPPE-onderzoek, net als resultaten van veel andere nationale onderzoeken uit Frankrijk, Denemarken, Noorwegen en andere landen, sterke bewijzen dat longitudinale winst die voortvloeit uit kinderopvangprogramma's niet alleen duidelijk is op het vlak van de bereikte resultaten, maar ook op het vlak van gedrag, werkgelegenheid en later crimineel gedrag.

- ***Wat kunnen we leren uit een casestudy van de Spaanstalige bevolking in de VS?***

De situatie van de jonge Spaanstalige bevolking in de VS biedt een leerrijke casestudy over de betekenis van toegankelijkheid, zoals werd uiteengezet door professor Eugene Garcia. Spaanstalige kinderen onder 5 jaar vertegenwoordigen 21% van de totale VS-bevolking onder de 5 jaar; hun aandeel in de populatie van jonge kinderen is met 400% toegenomen sinds de jaren 60. Kwaliteitsvolle kinderopvang is bijzonder waardevol voor deze groep kinderen, gezien de kloof die ontstaat tussen de prestaties van Spaanstaligen en blanken in latere schooljaren. Toch maken Spaanstalige gezinnen in de VS minder gebruik van voorschoolse kinderopvang. Opmerkelijk genoeg duikt de prestatiekloof van migranten in de VS niet op in de basisschool, zoals men kan verwachten, maar veeleer in de hogere onderwijsniveaus, en dit bij taal- en rekenkundige vaardigheden. In de lijn van het EPPE-onderzoek toont een longitudinale studie van het *pre-kindergarten*-programma in Tulsa aan dat kwaliteitsvolle basisvoorzieningen voor jonge kinderen een aanzienlijke positieve impact hebben op het latere schoolsucces, en dat deze effecten bijzonder hoog liggen bij de Spaanstalige bevolking in vergelijking met hun autochtone leeftijdsgenoten. Ondanks deze vaststellingen dragen een gebrek aan informatie en kennis over de diensten, taalbarrières, financiële obstakels en de zwakke geografische spreiding allemaal bij tot lage toegangscijfers voor deze bevolkingsgroep in vergelijking met zowel blanke als zwarte Amerikaanse kinderen. De uiteenzetting van Garcia onderstreepte voorts, zoals werd aangegeven in de achtergrondpaper van de VS, dat de toegang tot kinderopvang geen homogene kwestie is, maar dat verschillende groepen, zelfs onder migrantengezinnen, vaak bijzonder verschillende ervaringen hebben, waarin men inzicht moet hebben om succesvolle maatregelen en praktijken te kunnen uitwerken.

- ***Geleerde lessen op het niveau van het programma en het aanbod.***

Naast onderwijs- en onderzoeksgerichte bijdragen gaven verscheidene experts uit verschillende landen uitleg bij de lessen die ze geleerd hadden betreffende het verhogen van de toegankelijkheid van kinderen uit gezinnen met een laag inkomen en een migratieachtergrond in hun programma's en aangeboden dienstverlening. Globaal bleek uit alle uiteenzettingen en besprekingen dat men vond dat dienstverleners nood hebben aan een dieper inzicht in de armoedesituatie om hun gemeenschap effectief te kunnen bedienen. Er werd ook gezegd dat erkend moet worden dat kinderen in een voorziening aankomen met hun eigen cultuur, waarden en achtergrond, en dat, aan de andere kant, ook leerkrachten en stafmedewerkers aankomen met soortgelijke constructies. Basisvoorzieningen moeten erkennen dat dit aanleiding kan geven tot potentiële botsingen en ze moeten inzien dat een

meer oprechte omarming van diverse culturen, waarden en achtergrond in hun voorzieningen onontbeerlijk is.

Het middel om aan deze voorwaarden te voldoen is personeelsdiversificatie. Dat is de sleutel om diverse bevolkingsgroepen succesvol te bereiken en te bedienen. Niet alleen het aanwerven van personeelsmedewerkers met een diverse culturele, raciale en etnische achtergrond, maar ook het aanwerven van medewerkers die uit ervaring weten wat het is om in armoede te leven, kan een bouwsteen voor succes zijn. Dit wordt meer in detail onderzocht op de tweede TFIEY-meeting, die zal focussen op de kwaliteit van het personeel. *Kind en Gezin*, een agentschap van de Vlaamse Gemeenschap in België steunt op gezinshelpers als een eerste contactpunt met sociaal kwetsbare gezinnen, en dat zijn vaak arbeidskrachten die zelf in armoede geleefd hebben en dienst kunnen doen als effectieve schakels tussen programma's en gezinnen. De Waalse tegenhanger, de *ONE*, implementeerde een extensief programma van huisbezoeken aan alle jonge gezinnen in de Franstalige Gemeenschap van België.

Diverse communicatiemethodes gebruiken, bijvoorbeeld videofilms en foto's, vormt een andere strategie om in te spelen op de noden, omdat laaggeschoolde ouders en mensen die andere talen spreken het vaak moeilijk hebben om schriftelijke boodschappen te begrijpen. *Kind en Gezin* zorgt voor pictografische informatie aangaande voeding, veiligheid, kinderverzorging en zwangerschap, die wordt gebruikt als een instrument om de communicatie en de begeleiding te ondersteunen. Het Head Start-programma in de VS omvat dan weer een *Center on Cultural and Linguistic Responsiveness* dat begeleiding en materiaal biedt om te helpen bij het voldoen aan de noden van diverse gezinnen, met inbegrip van bijvoorbeeld evaluatiegidsen voor tweetalige leerlingen en hulpmiddelen voor professionele ontwikkeling.

Een andere sleuteluitdaging die werd aangehaald door verscheidene sprekers, betrof de verschillende maatregelen in steden, staten, het platteland en het federale niveau, wat kan leiden tot verwarring en een gebrek aan samenhang op het programmaniveau. Een gebrek aan afstemming en begrip tussen de niveaus baart iedereen zorgen. Vandaag ijvert het nationale beleid in zijn programma's, zoals in het *Head Start*-programma, bijvoorbeeld voor een blijvende ondersteuning van thuistalen, terwijl het staatsniveau een 'enkel Engels'-aanpak eist. Zelfs op het programmaniveau alleen al stelde men vast dat een afstemming van diensten en het aanhouden van een globale strategie om in te spelen op de noden van kwetsbare gezinnen, in tegenstelling tot onsamenhangende ad-hoc-pogingen, beslissend was voor het welslagen. Derhalve vindt men dat het bestaan van normen op het systeemniveau niet volstaat om kwaliteitsvolle diensten te kunnen leveren aan gemarginaliseerde gezinnen. Om deze gezinnen en kinderen effectief te bereiken, is het veeleer noodzakelijk dat de betrokken dienstverlenende medewerkers deze normen internaliseren en het belang ervan echt begrijpen.

Een overkoepelend thema in de programmabesprekingen ging over het respecteren van ouders en

gezinnen en over het voortbouwen op de vaardigheden en capaciteiten die ze verworven hebben: hun inclusie in de diensten vereist een aanpak die steunt op echte sterktes. Dat er niet alleen moet worden gefocust op de risicofactoren, maar ook op vaardigheden zoals tweetaligheid, die de kinderen en hun gezinnen meebrengen naar de diensten, werd specifiek benadrukt in een uiteenzetting van de *International Step by Step Association*. Hier werd gesproken over het idee dat ouders zelf potentiële leiders en actoren van verandering zijn, die bijvoorbeeld effectief kunnen zijn bij het bereiken van nieuwkomers en het toeleiden van nieuwe gezinnen naar belangrijke basisvoorzieningen. Uiteindelijk hoeft men 'inclusie' niet alleen te beschouwen als een manier om gezinnen aan te passen aan het bestaande systeem, maar ook, en misschien is dat zelfs belangrijker, als een manier om systemen af te stemmen op diverse gezinnen en op een veranderende demografische realiteit.

4.6. Geleerde lessen op het vlak van beleid en financiën, en een blik op de toekomst

De driedaagse Forumgesprekken mondden uit in een beleidsdebat dat lessen wilde trekken uit de initiatieven die ondernomen werden om de toegang tot kinderopvang te verbeteren voor kwetsbare gezinnen op lokaal en regionaal niveau, en dat potentiële opportuniteiten en bedreigingen wilde onderzoeken in het kader van een beleidsbeslissing rond een eventuele uitbreiding van basisvoorzieningen voor jonge kinderen uit gezinnen met een laag inkomen en een migratieachtergrond.

Veel van deze gesprekken draaiden rond de politieke wil en de strategieën om het nu ruim beschikbare en aanvaarde onderzoeksmateriaal over het belang van kwaliteitsvolle kinderopvang te vertalen in uitgebreidere voorzieningen op het systeemniveau, en in benaderingen en boodschappen waardoor landen en systemen in de praktijk dichter gaan aansluiten bij een universele dienstverlening. Er werd gesproken over **een progressief universalisme als een strategie voor het combineren van universele en gerichte diensten** en over het verzamelen van een breed gedragen steun voor herverdelingsmaatregelen. Het huidige Vlaamse onderwijsstelsel werd onderzocht als een model voor deze benadering. Binnen dat systeem wordt een basisfinanciering toegekend voor elk kind, met een bijkomende financiering op basis van specifieke risicofactoren, zoals een laag gezinsinkomen, een laag opleidingsniveau van de moeder en een andere thuistaal dan het Nederlands. Dit bleek een effectief beleid te zijn binnen de context van het onderwijsstelsel, waarbij men al vrij algemeen aanvaardt dat het gaat om een universele voorziening die voor iedereen publiek beschikbaar moet zijn. Binnen de wereld van het kindwelzijn, waar de toegankelijkheid erg kan verschillen zowel binnen als tussen landen, is de kans groot dat het echter een grote uitdaging zal zijn om dit beleid in te voeren. In de toekomst moet dan ook worden gezocht naar andere manieren om de universele en de gerichte benadering te combineren, zodat de politieke steun kan groeien en er realistische financieringsopties geopend kunnen worden.

Het behouden van een op rechten gebaseerde mentaliteit bij de beeldvorming over basisvoorzieningen voor jonge kinderen werd ook intensief besproken als een belangrijke strategie die cruciaal blijft om op dit vlak vooruitgang te boeken. Om vorderingen te maken moeten basisvoorzieningen voor jonge kinderen uiteindelijk door het publiek en de beleidsmakers worden beschouwd als een grondrecht, net zoals basiseducatie. Er werd ook gepleit om sterk te blijven focussen op democratische waarden en om op het beleidsniveau niet enkel uit te gaan van investeringsargumenten omdat men bang is om deze attitude te verliezen, in het bijzonder in de EU-context. In dezelfde lijn keken verscheidene deelnemers met een kritisch oog naar het assessment en de evaluatie. Zij herinnerden het Forum eraan dat we steeds moeten blijven weten "waarom we meten wat we meten", waarbij zowel wetenschappers als terreinprofessionals werden opgeroepen om te blijven focussen op de intrinsieke waarde van basisvoorzieningen voor jonge kinderen en niet enkel op de resultaten.

Ook belangrijk om succesvol te berichten over en te werken aan de beeldvorming rond de uitbreiding van basisvoorzieningen voor jonge kinderen is het **krijgen van de medewerking van de meerderheid van de middenklasse**. In het huidige economische klimaat voelt het publiek zich globaal misschien minder enthousiast om enkel te investeren in kwetsbare bevolkingsgroepen, en de middenklasse kan bijvoorbeeld misnoegd zijn als de beperkte financiering ertoe leidt dat er minder kinderopvang beschikbaar is voor hun eigen kinderen. Daarom is het cruciaal om solidair te blijven als het gaat over basisvoorzieningen voor jonge kinderen, in het bijzonder omdat de meerderheid van de middenklasse vaak het meest invloed heeft op het sturen van beleidsbeslissingen. Ook om deze reden hebben al opgerichte gemengde universele diensten meer slaagkansen dan diensten die gericht zijn op gezinnen met een laag inkomen.

Aangezien de cijfers inzake kinderarmoede blijven stijgen in de meeste OESO-landen, zoals wordt geïllustreerd door Van Lancker, kan het tegelijkertijd **framen van de kinderopvang binnen de bredere context van de daling van de kinderarmoede** een krachtige strategie zijn bij het bepalen van de agenda. Aangezien armoede vaak veeleer wordt gezien als een maatschappelijk dan als een individueel probleem, en zeker de kinderen niet verantwoordelijk kunnen gesteld voor hun achtergestelde positie, kan dit een succesvolle politieke benadering zijn voor het werven van steun voor investeringen in de kinderopvang, in het bijzonder binnen het referentiekader van de EU 2020-doelstellingen om armoede te verminderen en ook binnen het geplande sociaal investeringspakket waarmee de Europese Commissie momenteel bezig is. Zo beschikt de Vlaamse regering bijvoorbeeld in alle relevante departementen over een geïntegreerd en gecoördineerd beleid voor armoedebestrijding, waarbij wordt gekeken naar 200 indicatoren, dat samen met gezinnen die in armoede leven werd opgesteld. Op deze manier is het niet alleen waarschijnlijk dat de uitbreiding van de kinderopvang meer publieke politiek steun krijgt, maar is het ook waarschijnlijker dat die uitbreiding past in een afgestemde strategie die gericht is op het globale kindergeluk. Bovendien vereist het feit dat kinderopvang op zich de armoede niet kan elimineren, maar moet worden opgenomen in een breder systeem van

welzijnsmaatregelen, ook een **intensievere interdepartementale samenwerking** evenals **intergenerationele solidariteit**, in een eeuw waarin Europa de thuis is van een meer welgestelde oudere bevolking, maar ook van een steeds armere populatie van jonge kinderen.

4.7. Resterende vragen en uitdagingen

Alles samen toonden de achtergrondpapers, de uiteenzettingen en de besprekingen die als input dienden voor dit evenement aan dat de toegang tot kwaliteitsvolle kinderopvang voor kwetsbare kinderen en gezinnen, zowel in de VS als in de EU, ongelijk en problematisch blijft, ondanks veel voorbeelden van goede, vernieuwende praktijken. Hoewel het op basis van het beschikbare onderzoek erg vanzelfsprekend en belangrijk is om te investeren in de eerste levensjaren, ontbreekt of wisselt de politieke motivatie en de samenhang wat betreft financiering en dienstverlening enorm, in het bijzonder voor de meest kwetsbare kinderen, wat leidt tot praktijken die in de meeste landen ver achterblijven op de onderzoeksresultaten. De Forumgesprekken illustreerden dat beleidsmakers, professionals, onderzoekers en filantropen allemaal een belangrijke rol moeten spelen bij de bewustmaking, het vormen van samenwerkende partnerschappen, het verbeteren van de praktijk en het naar voren schuiven van dit onderwerp op de politieke agenda.

In de loop van de Forumgesprekken bleek uit kernpunten en terugkerende thema's dat er nog veel belangrijke uitdagingen zijn die moeten worden aangepakt, evenals vragen die de belangrijkste bezorgdheden belichamen die aan bod kwamen op de meeting:

- De afstemming van de dienstverlening — van de staat tot het federale niveau, van het nationale tot het EU-niveau, en van de geboorte tot de basisschool — ontbreekt en moet worden verbeterd. Meer samenwerking tussen agentschappen en dialoog zijn noodzakelijk.
- Kwaliteitsvolle basisvoorzieningen voor jonge kinderen moeten niet alleen toegankelijk, betaalbaar en beschikbaar zijn, maar ze moeten ook aantrekkelijk en relevant zijn voor alle gezinnen en inspelen op de veranderende demografie om succesvol te kunnen zijn.
- Ouders moeten samen met hun kinderen worden ingesloten, aangezien zij de eerste leermeesters en sleutelpartners zijn bij hun leer- en ontwikkelingstraject, en ze moeten op een zinvolle en respectvolle manier worden betrokken bij de dienstverlening.
- Diensten met een sociale mix zijn belangrijk voor de resultaten van de kinderen en voor het vermijden van 'gettovorming', maar het is een grote uitdaging om dit te realiseren in gesegregeerde wijken. Ook de diversificatie van het personeel blijft in deze context een uitdaging die moet worden aangepakt.
- We moeten erop toezien dat de toegang tot kwaliteitsvolle basisvoorzieningen voor jonge kinderen behouden blijft als een sociale en politieke prioriteit, ondanks het economische bezuinigingsbeleid en de frequente administratieve en politieke veranderingen.

De komende TFIEY-meetings, waarvan er in totaal zeven gepland zijn, zullen focussen op thema's die meer in detail zullen proberen in te gaan op verscheidene van de bovenvermelde kwesties. De geplande thema's, die allemaal in het bijzonder zullen focussen op gezinnen met een laag inkomen en een migratieachtergrond, omvatten: de basisvoorbereiding van het personeel en curriculuminnovaties; het engagement van de ouders en duale generatiestrategieën; meertaligheid en meervoudige identiteiten; de rol van nationale regeringen, beleidshefbomen en effectieve decentralisatie; geïntegreerde systemen en evaluatie.

Meer info over onze projecten,
evenementen en publicaties vindt u
op www.kbs-frb.be.

Een e-news houdt u op de hoogte.
Met vragen kunt u terecht op
info@kbs-frb.be of 02-500 45 55.

Koning Boudewijnstichting,
Brederodestraat 21, B-1000 Brussel
02-511 18 40,
fax 02-511 52 21

Giften op onze rekening
IBAN: BE10 0000 0000 0404
BIC: BPOTBEB1
zijn fiscaal aftrekbaar
vanaf 40 euro.

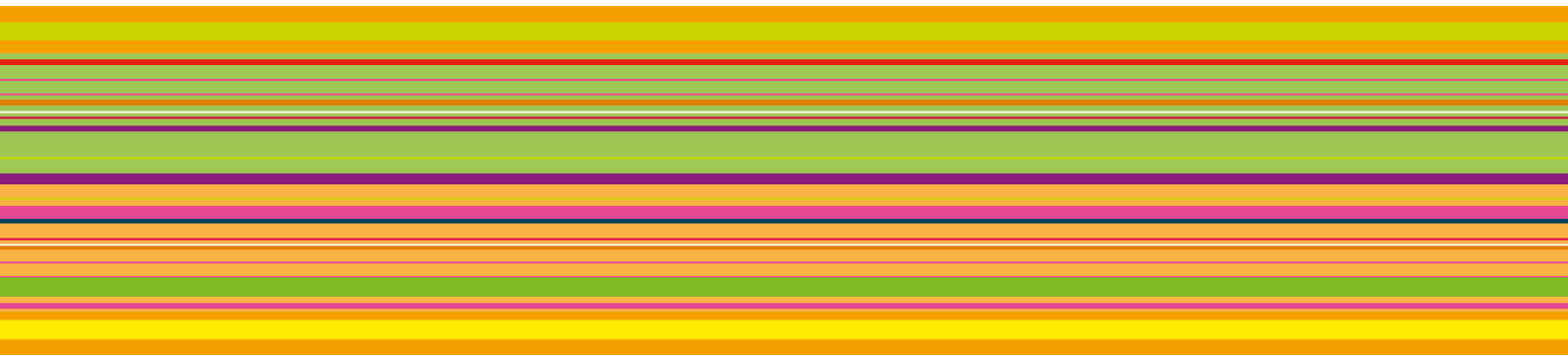
De Koning Boudewijnstichting is een onafhankelijke en pluralistische stichting die actief is in België en op Europees en internationaal niveau. We willen de maatschappij ten goede veranderen en investeren daarom in inspirerende projecten of individuen.

In 2013 steunden we 2.000 organisaties en individuen voor een totaalbedrag van 28 miljoen euro. 2.000 personen in onafhankelijke jury's, stuurgroepen en begeleidingscomités stelden vrijwillig hun expertise ter beschikking. De Stichting organiseert ook rondetafels over belangrijke maatschappelijke thema's, deelt onderzoeksresultaten via (gratis) publicaties, gaat partnerschappen aan en stimuleert filantropie 'via' en niet 'voor' de Koning Boudewijnstichting.

De Stichting werd opgericht in 1976, toen Koning Boudewijn 25 jaar koning was.

**Dank aan de Nationale Loterij en aan alle schenkers voor hun
gewaardeerde steun.**

Volg ons op:

Kleine kinderen, grote kansen

pub n° 3219